

COVID-19 PANDEMİSİNDE ENGELLİ KADINLARIN HAK İHLALLERİ

COVID-19 PANDEMİSİNDE ENGELLİ KADINLARIN HAK İHLALLERİ

TÜRKİYE KÖRLER FEDERASYONU

ANKARA 2020

Türkiye Körler Federasyonu

Adres: GMK Bulvarı 32/6 Demirtepe/Çankaya/Ankara

Tel: 0312 231 8243

Fax: 0312 231 8246

e-posta: bilgi@korlerfederasyonu.org.tr

Web sitesi: <http://www.korlerfederasyonu.org.tr>

Raporu Hazırlayan

Coşkun GÖK

Şule SEPİN İÇLİ

Tasarım ve Redaksiyon

Türesin LALE

Basım Yeri

Ankara 2020

"Bu rapor, **Etkiniz AB Programı** kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca **Türkiye Körler Federasyonu** sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır."

İçindekiler

Yönetici Özeti.....	6
Giriş	10
1- Çalışmanın Amacı	10
1.1. Arka Plan	10
1.2. Çalışmanın Hedefi	13
1.3. Çalışmanın Yöntemi	13
a) Hazırlık Aşaması Yöntemi:	13
b) Uygulama Aşaması Yöntemi:	14
c) Raporlama Aşaması Yöntemi:	15
1.4. Etik Çerçeve	15
1.5. Çalışmanın Barındırdığı Riskler	16
2- Pandemi Engelli Kadınların Hak İhlalleri	17
2.1. Barınma Hakkı Yönünden Durum	18
2.2. İstihdam Hakkı Yönünden Durum	19
2.3. Ekonomik Olanaklar ve Yeterli Yaşam Standardına Sahip Olma Durumu	21
2.4. Sağlık ve Bilgiye Erişim Hakkı Yönünden Durumu	24
2.5. Şiddetten Korunma Hakkı Yönünden Durum.....	26
2.6. Hak İhlallerine Karşı Hak Arama Mekanizmalarına Başvuru Yönünden Durum	30
2.7. Öz Bakım İhtiyaçlarını Karşılama Yönünden Durum	32
2.8. Gündelik İhtiyaçlar ve Ev İşleri Yönünden Durum	32
2.9. Psikolojik Destek İhtiyacı Yönünden Durum	33
3- İyi Uygulama Örnekleri	34
4. Sonuç	36

Yönetici Özeti

Engelli kadınlar, engellilik ve kadınlık durumundan dolayı Covid-19 pandemisinde çoklu ayrımcılık ve hak ihlallerine normal dönemlere ve toplumun diğer kesimlerine göre daha fazla maruz kalmaktadırlar.

Küresel düzeyde engelli haklarıyla ilgili izlemeler yapan bir sivil toplum girişimi olan **COVID-19 Engellilik Hakları İzleme (DRM) Koordinasyon Grubu**, “kurumlarda engelli kişilerin insan haklarının ihlaline karşı acil müdahale çağrısı yapıyor”¹ başlıklı açıklamasında Türkiye’deki engelli hakları ihlallerine vurgu yaparak şu tespiti yapmaktadır;

“Hükümet tarafından COVID-19’un yayılmasını kontrol etmek için uygulanan acil durum önlemlerinin, Türkiye’de engellilerin haklarının önceden var olan ihlallerini hızlandırdığını göstermektedir.”

Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’nin 11 maddesinde² “silahlı çatışma halleri, acil insani durumlar ve doğal afetler de dahil olmak üzere risk durumlarında engellilerin korunması ve güvenliğinin sağlanması için insanlı hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku dahil uluslararası hukuk çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmek için gerekli tüm tedbirler devletler tarafından alınır, denmektedir.

2019 yılının sonunda Çin’de ortaya çıkan ve kısa sürede dünyanın geneline yayılan Coronavirüs salgını (Covid-19) bütün toplumsal kesimler gibi engellileri de hazırlıksız yakalamıştır.

Engelliler, bu süreçte engel gruplarına bağlı olarak farklı sorunlar ve sorunları farklı düzeylerde yaşıyor olmakla beraber engellilik ve kadınlık, engelli kadınların çoklu ayrımcılığa maruz kalmasına ve hak ihlallerine uğramasına neden olmaktadır.

Engelli Hakları Komitesi, 25.11.2016 tarihli 3 No’lu Genel Yorumunda engelli kadınlara yönelik çoklu ayrımcılığı şu şekilde değerlendirmektedir;

“Uluslararası ve ulusal engellilik ile ilgili yasa ve politikalar, engelli kadın ve kız çocuklarıyla ilgili yönlerini tarihsel olarak ihmal etmiştir. Buna karşılık, kadınlara yönelik yasalar ve politikalar da geleneksel olarak engelliliği göz ardı etmiştir. Bu görünmezlik, engelli kadın ve kız çocuklarına karşı birden fazla ve kesişen ayrımcılık biçimlerinin güçlenmesine neden olmuştur”³.

“Pandemi Sürecinde Engelli Kadınların Hak İhlalleri” çalışması, eve kapanma ve toplumsal hayattan izole olma şartlarında engelli kadınların yaşadıkları sorunları tespit etmek, bu sorunların görünürlüğünü sağlayarak ulusal ve uluslararası hukuk açısından ortaya çıkan hak ihlallerini ve yetkililerin sorumluluklarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Henüz pandemi sürecinin devam ediyor olmasına ve engelli kadınların yaşadıkları sorunlara dair daha fazla somut veriye sahip olunmamasına rağmen “normal” dönemlerdeki ayrımcı ve hak ihlallerinin bu süreçte daha da ağırlaşarak arttığı genel olarak değerlendirilmektedir.

Çalışma sonucunda elde edilen birçok veri bu genel değerlendirmeyi doğrular yöndedir.

Çalışmaya 225 engelli kadın ve zihinsel engelli annesi katılmıştır.

Zihinsel engellilerin yaşadıkları sorunları bütün zamanlarını onlarla geçiren anneleri de yaşadıkları için zihinsel engelli anneleri de çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

Çalışmaya katılan engelli kadınların %76,4’ü büyükşehir ve şehir merkezlerinde ikamet ederken, %45,3’ü aynı evde 4 ve üstü sayıda kişiyle beraber yaşamaktadırlar.

¹ <https://covid-drm.org/en/statements/emergency-response>

² <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EngellilerinHaklarinalliskinSozlesme.pdf>

³ <https://www.refworld.org/docid/57c977344.html>

TÜİK'in 2019 yılı "Nüfus ve Konut Araştırması"⁴ verilerine göre Türkiye'de ortalama hane halkı büyüklüğü 3,35 kişidir, bu oran 1990 yılı için ise 5,05 kişidir. Engelli kadınların yarısına yakını yaşadıkları evi Türkiye ortalamasının üstünde ve hatta 30 yıl öncesinin ortalamasındaki kişiyle paylaşmaktadır.

Engelli kadınların %31,6'sı işsizdir.

DİSK'in 2020/Nisan döneminde yaptığı araştırma sonuçlarına⁵ göre Türkiye'de kadın işsizlik oranı %16,3'tür. Engelli kadınlarda bu oran %31,6'dır. Engelli kadınlar diğer kadınlara göre işsizliğe 2 kat daha fazla maruz kalmaktadırlar.

Çalışmaya katılan engelli kadınların %70'nin aylık hane halkı gelirleri toplamı 5000TL'nin altındadır. Birleşik Metal-İş Sendikası Araştırma Merkezi'nin (BİSAM) 2020/Şubat dönemi için yaptığı araştırma⁶ açlık sınırının 2.294TL, yoksulluk sınırı ise 7.929TL olduğunu göstermektedir.

Açlık sınırı olarak belirlenen limit, özel gereksinimi olmayan 4 kişilik bir ailenin sağlıklı beslenmesi için aylık yapması gereken harcamalar tutarındadır. Bu verilere göre engelli kadınların yaklaşık %70'i açlık sınırı altında yaşamaktadır.

Çoğunluğunun (%76,4) büyükşehir ve şehir merkezlerinde yaşıyor olmasına karşın engelli kadınların yarısına yakınının aynı evde 4 'ten fazla kişiyle yaşaması, 1/3'nün işsiz olması ve büyük çoğunluğunun (%70) aylık hane halkı gelirinin yoksulluk/açlık sınırının altında kalması engelli kadınlar için yoksullukla beraber "yoksunluk"⁷ durumu yaratmaktadır.

Politika yapımcılar dışlanmaya neden olan olası nedenlere önlem alma konusunda doğrudan sorumludurlar⁸

COVID-19 Engellilik Hakları İzleme Grubu¹ de hükümetlere bu sorumluluklarını hatırlatarak, hükümetleri engelli kişiler için gıda, ilaç ve temel malzemelere erişim sağlamaya çağırmaktadır.

Engelli kadınların %18'i uzaktan/evden çalışma uygulaması sonucunda hafta sonları ve akşamları da çalışmak zorunda kaldığını söylerken, %15'i iş yükünün arttığını, %15'i kendisine ayırdığı zamanın azaldığını belirtmişlerdir. Maaşından kesinti yapıldığını belirtenler %10, çalışma süresi uzayanlar ise %9'dur. Engelli kadınların %44'ü uzaktan çalışma uygulamasının sosyalleşme konusunda sorun yaşamalarına neden olduğunu ifade etmiştir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde⁹ "*..mümkün olan en geniş ölçüde koruma ve yardım sağlanır*" denmesine ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin de bu düzenlemeyi kabul etmesine rağmen engelli kadınların kamu kurumlarından sosyal destek taleplerinin %40'ı reddedilmiştir.

Engelli kadınların yoksulluk durumları ve pandemi koşullarında kamusal hizmetlere erişmekte güçlükler çekmesi ihtimalleriyle beraber değerlendirildiğinde sosyal destek taleplerinin %40 oranında reddedilmesi yüksek bir orandır ve insanca yaşam hakkının ihlalidir.

Pandeminin engellenmesinde insanların sağlık hizmetlerine ve doğru bilgiye erişebilmesi kritik önemdeyken engelli kadınların yarısına yakını (%45,3) Corona hastaneleri ve sağlık hizmetleri konusunda yeterli bilgiye erişememişlerdir.

⁴<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?jsessionid=nz17W2ZZGnMPMkSDnhpqlFjwircTDKDV61rKmK420W46GyYy7h3rI671394295?id=15843>

⁵ <http://disk.org.tr/2020/04/nisan-2020-issizlik-ve-istihdam-raporu-pandemi-oncesinde-issizlikte-vahim-tablo/>

⁶ <http://www.birlesikmetal.org/index.php/tr/guncel/basin-aciklamasi/1440-bisam-02-2020>

⁷ **BM Kalkınma Programı'**na (UNDP) göre yoksunluk; bireyin sosyal dışlanması ve ekonomik, politik ve sosyal haklardan mahrum kalmasıdır.

⁸ <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/sygm/uploads/pages/uzmanlik-tezleri/6-kuresellesme-ve-yoksulluk-birlesmis-milletler-undp-ve-dunya-bankasi-gostergeleri-isiginda-bir-analiz-munir-tireli.pdf>

⁹ http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf

Kendisine virüs bulaştığını düşünen engelli kadınların %70,1'i herhangi bir sağlık sunucusuna başvuramamıştır.

Engellilerde engelliliğe bağlı kronik rahatsızlıkların olma ihtimali yüksektir. Devletin bu ihtimali gözeterek engellilere özgülenmiş sağlık politikası geliştirme yükümlülüğü bulunmaktadır. **Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme** 'si; *"Taraf devletler, sağlık hizmetlerini kırsal alanlar dahil olmak üzere mümkün olduğu kadar kişilerin yaşadıkları yerlerin yakınına götürülmesini temin eder"* düzenlemesiyle taraf devletlere bu konuda net ve somut görevler vermektedir.

Katılımcıların %39,1'i pandemi döneminde ev içi iş yüklerinin arttığını, %35,5'si ise sağlıksız ve dengesiz beslendiklerini beyan etmişlerdir.

Pandemi döneminde engelli kadınların %27,5'i saç, tırnak, ayak, ağız, kısmi ve tüm vücut bakımı ve banyo gibi öz bakım ihtiyaçlarını karşılayamamışlardır.

Çalışmaya katılan engelli kadınların %1,8'i pandemi öncesinde şiddet gördüğünü belirtirken, şiddet türleri (psikolojik, ekonomik, dijital, fiziksel, cinsel şiddet, duygusal şiddet, küfür, korkutma, tehdit, küçük görme, gelirine zorla el koyma) detaylandırılarak sorulduğunda bu oran %33,4'e çıkmıştır.

Benzer durum pandemi dönemi için de geçerlidir; engelli kadınların %4,9'u pandemi döneminde şiddet gördüklerini söylerken, Şiddet türleri detaylandırılarak sorulduğunda sayılan şiddet türlerinden en az birisine maruz kalan engelli kadınların oranı %39,6'dır.

Pandemi döneminde engelli kadınlara yönelik şiddet %18,7 artmıştır.

Hacettepe Üniversitesi tarafından yapılan "Kadına Yönelik Aile İçi şiddet Araştırması"¹⁰ verilerine göre "Yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranı 2014 yılında %32'dir.

Sosyo Politik Saha Araştırması Merkezi tarafından yapılan "Covid-19 Karantinasından Kadının Etkilenimi ile Kadın ve Çocuğa Yönelik Şiddete İlişkin Türkiye Araştırma Raporu"¹¹ 2020/Nisan verilerine göre; karantina öncesinde hane içinde herhangi bir şiddete maruz kaldınız mı? Sorusuna kadınların %15,2'si evet cevabı verirken, şiddet türleri detaylandırılarak karantina sürecinde herhangi bir şiddete maruz kaldınız mı sorusuna kadınların %43'ü evet cevabını vermiştir.

Söz konusu araştırmalar, çalışma sonucunda kadınların şiddet görme durumlarıyla ilgili elde edilen verileri teyit etmektedir.

Şiddet türleri detaylandırıldığında şiddet gören kadın sayısının artıyor olması, kadınların büyük bir kısmının maruz kaldıkları birçok olayı şiddet olarak değerlendirmediklerini göstermektedir.

Her 10 engelli kadından 1'sinin şiddet görüyor olması başta İstanbul Sözleşmesi olmak üzere bütün ulusal ve uluslararası sözleşmelerin, kanunların ihlal edildiği anlamına gelmektedir.

Engelli kadınların %34'ü eşlerinden, %16'sı babalarından, %13'ü annelerinden, %11'i ise çocuklarından şiddet görmektedir.

Engelli kadınlara yönelik şiddetin %80'i ev içi kaynaklıdır.

Söz konusu verilerin ortaya çıktığı koşullarda "**Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi**'ni (İstanbul Sözleşmesi) tartışılır duruma getirilmesi, kadınlar ve engelli kadınlar için büyük riskler oluşturmaktadır.

¹⁰ <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf>

¹¹ <https://sahamerkezi.org/covid-19-karantinasından-kadının-etkilenimi-ile-kadın-ve-cocuga-yonelik-siddete-iliskin-turkiye-arastirma-raporu/>

Engelli kadınların %27,3'ü hak ihlaline uğradığını düşünürken, bunların %80,8'i hak arama mekanizmalarını kullanamamıştır. Hak arama mekanizmalarını kullanan engelli kadınların %71,6'sı ise bu mekanizmaların erişilebilir olmadığını belirtmiştir.

Hak arama mekanizmalarının kurgulanması kadar bu mekanizmaların toplumdaki herkesle beraber engelli kadınlar için de erişilebilir olmasını sağlamak kurumların ve hükümetin sorumluluğudur.

Pandemi döneminde engelli kadınların %43,9'u psikolojik desteğe ihtiyaç duyarken, bunların %93'ü psikolojik destek alamamıştır.

Kamu kurumları tarafından oluşturulan destek hatlarını (Alo 183 telefon/whatsapp hattı, Vefa Destek hattı, Hayat eve sığar uygulaması) kullanan engelli kadınların %62,7'sine göre bu hatlar erişilebilir değildir.

Engelli kadınların birçok kamusal hizmete erişemediği pandemi koşullarında, **5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'** da ¹² ürün ve hizmetlerin erişilebilir hale getirilmesini zorunlu kılınan sürenin uzatılması¹³ engellilere yönelik ayrımcılık ve hak ihlalidir. Bu düzenlemenin "**2020 erişilebilirlik yılında**" gerçekleştirilmesi ise hükümetin engellilere yönelik tutumunu göstermektedir.

"Normal şartlarda" da olmakla beraber kriz, salgın, doğal afet gibi durumlarda ürün ve hizmetlerin erişilebilir olmaması insanların yaşam hakkının ihlaline neden olabilecek bir durumdur. Bu nedenle ürün ve hizmetlerin herkes için ve her koşulda erişilebilirliğinin sağlanacağı, evrensel tasarım ilkesine göre tasarlanması ve üretilmesi temel insan hakkıdır ve yetkililer için de sorumluluktur.

Çalışma sonucunda elde edilen veriler, engelli kadınların toplumun diğer kesimlerine göre çoklu ve hissedilme düzeyi yüksek ayrımcılığa ve insan hakları ihlallerine maruz kaldığı yönündeki genel kanıyı doğrulamaktadır. Engelli kadınların çoklu ayrımcılığa ve ağır insan hakları ihlallerine karşı desteklenmesi ve güçlendirilmesi için kamu kurumları ve yerel yönetimlerin insan hakları temelinde politikalar oluşturması, bu sürece engelli kadınların ve temsilcilerinin dahil edilmesi, STÖ'lerin planlama, uygulama ve izleme aşamalarının parçası olması gerekmektedir.

¹² <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>

¹³ <https://beyond.istanbul/eri%C5%9Filebilirlik-y%C4%B1%C4%B1-nda-eri%C5%9Filebilirlik-d%C3%BCzenlemeleri-yine-%C3%B6telendi-6af20e660fb9>

Giriş

1- Çalışmanın Amacı

1.1. Arka Plan

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği 4 Mayıs 2020 tarihli “Kamusal Alanlar Ve Covid-19 Rehberi’nde¹⁴;

“Devletler katılım ve geribildirim alanları oluşturmalı ve kadınlar, yaşlılar, engelli bireyler de dâhil olmak üzere en fazla risk altında bulunan ve dışlanması en muhtemel olan bireylere ulaşarak bu insanların politikaların belirlenmesine dâhil olduğundan ve eşit şartlarda katkıda bulunabildiğinden emin olmalıdır” şeklinde telkinde bulunmasına rağmen, dezavantajlı kesimler pandemi döneminde sürecin aktif unsurları olmaktan ziyade yaşadıkları insan hakları ihlallerinin üstesinden gelme uğraşısı vermek durumunda kalmışlar, kendileriyle beraber yaşadıkları sorunlar da görünür olmaktan uzak kalmıştır.

2019 yılı sonunda ortaya çıkan ve hızla dünya geneline yayılan Covid-19 pandemisi toplumun tüm kesimlerinin “olağan” yaşam döngüsünü ve alışkanlıklarını değiştirmiştir.

Pandemi, toplumun tüm kesimlerini etkilerken “normal” zamanlarda da toplumsal aktivitelere katılımı dezavantajlı durumda olanlar için katlanılan zorluklar ve engeller daha fazla artmıştır.

Engelliler, kadınlar, kız çocukları, LGBTİ+, yoksullar, işsizler, güvencesiz çalışanlar gibi kesimleri pandemi koşulları daha fazla ve olumsuz etkilemektedir.

COVID-19 salgını, engelli insanların yaşamları için bir tehdit oluşturuyor. COVID-19, toplumumuzda çok etkili oluyor, engelli kişilere yönelik tarihsel ve yapısal ayrımcılığı besliyor ve derinleştiriyor. Sosyal bakım kurumları, huzurevleri ve psikiyatri tesisleri, engellilerin genellikle hastaneye yatırıldığı veya kendi iradeleri dışında alıkonulduğu yerler, bazı ülkelerdeki ölümlerin yarısını oluşturan pandeminin sıcak noktaları haline geldi. Dünyanın dört bir yanındaki hükümetler, tüm COVID-19 yanıtlarının erişilebilir ve engellileri kapsayıcı olduğunu garanti etmek için hızlı hareket etmelidir¹⁵

(Catalina Devandas Aguilar *Engellilerin hakları BM Özel Raportörü*)

“Normal zamanlarda” toplumsal hayata dahil olma konusunda engellilik ve kadınlığın kesişimiyle çoklu ayrımcılığa uğrayan, dezavantajlı durumda kalan engelli kadınların pandemi koşullarından diğer kadınlar gibi ve onlardan daha fazla etkilendiği var sayılmaktadır.

Pandemi sürecinin devam ediyor olması ve hiçbir ülkeden henüz yeterli veri toplanamamış olması engelli kadınların pandemiden etkilenme boyutunu tam olarak ortaya koymaya izin vermemektedir.

BM Kadın Baş İstatistikçisi Papa Seck¹⁶ “Krizlerin cinsiyete dayalı net sonuçlarına rağmen, müdahale ve iyileştirme çabaları, çok geç olana kadar kadınların ve kızların ihtiyaçlarını göz ardı etme eğilimindedir” diyerek kadınların mağduriyetini belirterek “Ancak çoğu ülke, sınıf, ırk, konum, engellilik ve göçmen durumu gibi cinsiyet, yaş ve diğer özelliklere göre ayrılmış verileri toplamıyor veya kullanıma sunmuyor. Bu akut veri boşlukları, salgının ülkeler ve topluluklar üzerindeki tam etkisini tahmin etmeyi

¹⁴ <https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2020/06/Kamusal-Alan-ve-Covid-19.pdf>

¹⁵ <https://covid-drm.org/endorsements#united-nations-2>

¹⁶ <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/9/feature-covid-19-economic-impacts-on-women>

oldukça zorlaştırıyor” demekte ve ülke yöneticilerinin söz konusu mağduriyetlerdeki sorumluluklarını hatırlatmaktadır.

Kadınlar:

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) Mayıs ayında Türkiye’de yaptığı bir araştırmaya¹⁷ göre; *“Türkiye’deki kadınlar salgın sürecinde erkeklere nazaran 4 kat daha fazla ev işi yaparken, hasta ve çocuk bakımı gibi işlere de yine aynı oranda uzun mesailer harcamaktadır”*

Covid-19 pandemisi, kadınlar üzerinde iş yükünün ve fiziksel, cinsel, dijital vb şiddetin artmasıyla hak ihlallerine neden olurken aynı zamanda salgına yakalanma ve bundan etkilenme durumunda da kadınlar daha dezavantajlı durumdadırlar

UNDP *“pandemi dalga dalga yayılıyor; baş etme gücü en düşük olan insanları ezebilecek güçtedir”¹⁸* diyor.

Ekonomik olanaksızlık, işsizlik, kamusal hizmetlere erişememe, kişisel bakım ihtiyaçlarının karşılanmasında zorluklar yaşanması, cinsel sağlık, üreme sağlığı, hamilelik ve doğum sürecinde sağlık hizmetlerinde kesintiler yaşanması gibi durumlar kadınların Covid-19 salgınından olumsuz etkilenen kesimlerin içinde olmasına neden olmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 25. Coronavirus-19 (COVID-19) Güncellemesi, Hassas Grupları Koruma, **“Pandeminin Gölgesinde – Kadın ve Kız Çocuklarına Şiddete Yakından Bir Bakış”¹⁹** raporunda dünya genelinde kadınların pandemi sürecinde yaşadıkları sorunları şu şekilde özetlemektedir;

- Dünyada 243 milyon kadın ve kız çocuğu, 12 ay boyunca aralıksız olarak yakın ilişkide olduğu partnerinden fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır.
- “Evde kal” tedbiri kadının şiddete meyilli partneriyle izole olmasını kolaylaştırmaktadır.
- Veriler göstermektedir ki; kadına ve kız çocuklarına yönelik şiddet COVID-19 pandemisi boyunca artmaktadır.
- COVID-19 hastalarının bakımını karşılamakta zorlanan sağlık sistemi, şiddet mağdurlarına hizmet verememektedir.
- Fransa’da ev içi şiddet 17 Mart’taki sokağa çıkma yasağından beri %30 artış göstermiş, ev içi şiddet acil çağruları 20 Mart’tan beri %25 artmıştır. Singapur ve Kıbrıs’ta tüm çağrılar içinde yardım hattı aramaları %33 ve %30 artmıştır.
Benzer durum Arjantin’de yaşanmaktadır. Sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı dönemde ev içi şiddet vakaları dolayısıyla aramalar %25 arttı.

Kadınlar pandemi döneminde daha fazla hak ihlaline uğrarken aynı zamanda hak arama mekanizmalarından da mahrum kalmaktadır.

Hakimler ve Savcılar Kurulu’nun (HSK) COVID-19 Kapsamında İlave Tedbirler: “6284 Sayılı Kanun kapsamında verilen tedbir kararlarının yükümlülerin korona virüs kapsamında sağlığını tehdit etmeyecek şekilde değerlendirilmesi gerektiğine” dair kararı²⁰, adliyelerin sınırlı çalışması, polisin birçok bölgede başvuru almaması ve sığınma evlerinin başvuru kabul etmemesi kadınların daha fazla

¹⁷ <https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/library/corporatereports/COVID-gender-survey-report.html>

¹⁸ <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/coronavirus.html>

¹⁹ <http://ssyv.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/25-%C3%96zet-%C3%87eviri-D%C3%BCnya-Sa%C4%9Fl%C4%B1k-%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC-25.-Coronavirus-19-COVID-19-G%C3%BCncellemesi-Hassas-Gruplar%C4%B1-Koruma-9-Haziran-2020.pdf>

²⁰ <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/uu.pdf>

ev içi şiddete uğramasına ve şiddetin failiyle aynı mekânda yaşamaya devam etmesine neden olmaktadır.

Engelliler:

Engelli bireyler de kadınlara benzer şekilde pandemi döneminde hak ihlallerine ve ayrımcı uygulamalara maruz kalmaktadırlar.

Covid-19 toplumun tümüne yönelik tehditler içeriyor olsa da çevresel ve kurumsal etkenler, kamu politikaları, hizmetlere erişememe, yoksulluk, işsizlik, engelliliğe bağlı kronik rahatsızlıklar engellilerin salgından daha fazla etkilenmelerine, salgının psikolojik baskısını daha fazla hissetmelerine neden olmaktadır.

Covid-19 tedbirleri kapsamında uygulanan sokağa çıkma yasağı gibi tedbirler engellilerin bağımsızlıklarını engellerken, sağlık ve yaşamlarına yönelik aksaklıklar ve yeni riskler oluşturmaktadır.

BM İnsan Hakları Komiserliği, "Covid 19 ve Engelli Bireylerin Hakları"²¹ raporunda pandemi sürecinde engellilerin karşı karşıya kalabileceği riskler konusunda özet olarak şu uyarıları yapmaktadır;

- "Günlük yaşamları sırasında başkalarına ihtiyaç duyan (hizmet sağlayıcılar tarafından sağlanan resmi destekler veya akrabaları/arkadaşları tarafından gayri resmi destekler) engelli birçok birey kendilerini hareket kısıtlamaları ve fiziksel mesafe tedbirleri nedeniyle destekten yoksun durumda bulmuşlardır.
- Bu durum engelli bireyleri gıda, temel ürünler ve ilaçlara erişimden yoksun kalma konusunda yüksek risk altında bırakabilir ve banyo, yemek yapmak veya yemek gibi temel günlük aktivitelerini gerçekleştirmelerini engelleyebilir.
- COVID-19 tedbirleri hakkındaki kamuya açık bilgiler sistematik olarak engelli bireyler tarafından erişilebilir formatlar ve yollarda (işaret dili çevirisi, altyazı, okunması kolay formatlar, vb.) iletilmemekte veya yayılmamaktadır. Ek olarak, psiko-sosyal bozuklukları olanlar ve otistik bireyler gibi bazı engelli bireyler katı evde kalma tedbirleri ile başa çıkamayabilirler.

Engelli Kadınlar:

Engelli kadınlar ise kadınlar ve engelliler için yukarıda özetlenen sorunları kesişimli ve beraber yaşayarak, hayatlarını idame ettirmekte zorluklar ve çoklu ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Engelli kadınlar pandemi döneminde ev içi iş yükünün artması, işten çıkarma veya ücretsiz izine ayrılarak çalışma hayatından izole edilmesi, çocuk, yaşlı, hasta bakımını üstlenmesi, öz bakım ihtiyaçlarını karşılamakta zorluklar yaşaması, engelliliğe bağlı kullanılması gereken ilaç ve araç-gerece erişilememesi, sağlık hizmetlerine erişememesi, yoksulluk, şiddet, psikolojik desteğe ihtiyaç duyması ve bu ihtiyacı karşılamakta zorlanması gibi çok sayıda zorluk ve mağduriyetle karşı karşıya kalmaktadır.

Engelli kadınların normal zamanlarda sıkça yaşadıkları evde kapalı kalma durumu pandemi döneminde daha fazla artmıştır. Bu kapalı kalma durumunun kendisi bir sorun ve zorluk yaratmakla beraber aynı zamanda engelli kadınların yaşadıkları sorunların ve hak ihlallerinin de görünür olmasını engellemektedir.

²¹ <https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2020/07/COVID-19-engelli-haklari.pdf>

1.2. Çalışmanın Hedefi

Çalışma, “normal zamanlarda” toplumsal hayata dahil olma konusunda engellilik ve kadınlıktan kaynaklı çoklu ayrımcılığa uğrayan engelli kadınların, pandemi sürecinde yaşadıkları hak ihlallerini ve ayrımcı uygulamaları görünür hale getirmek ve yaşanan ihlaller konusunda yetkili olan mercilerin sorumluluklarını ortaya koymak hedefiyle gerçekleştirilmiştir.

Engelli kadınların maruz kaldığı hak ihlallerini tespit etmek amacıyla olan çalışma aynı zamanda uluslararası insan hakları mekanizmalarının yayımladığı belgelerde yer alan önerileri ve farklı ülkelerdeki iyi uygulama örneklerini derleyerek engelli kadınların maruz kaldıkları hak ihlallerine karşı alınması gereken tedbirlere dair öneriler geliştirmeyi de amaçlamaktadır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) Corona salgınına 11 Mart tarihinde pandemi ilan etmesi ve Türkiye'de de salgının hızla yayılmaya başlaması toplumun bütün kesimlerini olumsuz etkilemiş, olağan yaşam alışkanlıklarının değişmesine ve bozulmasına neden olmuştur.

İstihdam, ekonomi ve insanca yaşam olanakları, sağlık, şiddet, öz bakım, gündelik ihtiyaçlar, bilişim, erişebilirlik gibi konularda 49 sorudan oluşan anket çalışması, 1 Temmuz-15 Ağustos tarihleri arasında çevrimiçi yöntemle ve telefonla uygulanmış ve ankete farklı engel gruplarından ve farklı bölgelerden 225 engelli kadın ve zihinsel engelli birey annesi katılmıştır.

a) Hazırlık Aşaması Yöntemi:

Çalışma 3 alanda araştırma yapılması üzerine planlanmıştır;

1. Engelli kadınların pandemi döneminde yaşadıkları hak ihlallerinin tespit edilmesi
2. Uluslararası insan hakları mekanizmalarının yayımladığı belgelerdeki öneri ve tavsiyelerin incelenmesi
3. Engelli kadınların yaşadıkları hak ihlallerine karşı farklı ülkelerdeki politikaların ve iyi uygulama örneklerinin araştırılması.

Engelli hakları ve kadın hakları alanında çalışan STÖ'lerden 18 temsilci ve uzmanın katılımıyla, anket sorularının oluşturulması için online hazırlık toplantısı yapılmıştır.

Hazırlık toplantısı verileri de kullanılarak 2 uzman tarafından 60 adet taslak soru hazırlanmıştır.

Hazırlanan sorular Etkiniz AB Programı uzmanlarının katılımıyla değerlendirilmiş ve öneriler alınmıştır.

Sonraki aşamada ise; engelli ve kadın hakları alanında çalışan akademisyen ve uzmanlardan oluşan 4 kişilik ikinci hazırlık toplantısında sorular değerlendirilmiş ve soru sayısı 49 olarak belirlenmiştir.

Anket sorularının yöneltildiği engel grupları;

- Görme engelliler,
- İşitme-konuşma engelliler,
- Ortopedik engelliler
- Zihinsel engelli çocuk annesi,
- Psikososyal engelli,

Nadir-süreğen hastalıklar şeklinde gruplandırılmıştır.

Diğer seçeneği açık uçlu bırakılarak katılımcıların kendi engel gruplarını yazmaları sağlanmıştır.

Engelli kadınların maruz kaldıkları hak ihlallerine ve benzer yaşam pratiklerine sahip oldukları için zihinsel engelli çocuk anneleri de seçenekler arasına eklenmiştir.

Anketin bir bölümü katılımcıların demografik bilgileri ile ilgili sorulardan oluşmuştur.

Ankette engelli kadınların; istihdam, ekonomik durum, sağlık, bilişim, erişim, şiddet, psikolojik desteğe ihtiyaç duyup duymadıkları, günlük ihtiyaçların karşılanması, öz bakım ihtiyaçlarının karşılanması konularında pandemi döneminde yaşadıkları zorluklar ve hak ihlalleriyle ilgili soruları yanıtlamaları istenmiştir.

Ayrıca; engelli kadınların evde kalma sürecini nasıl değerlendirdiklerine dair de sorular yöneltilmiştir.

Anket sorularının işitme engelliler için erişilebilirliğini sağlamak amacıyla, destekleyici bir araç olarak soruların anlatımı işaret dili tercümeli video olarak hazırlanmıştır. (Video kaydın linki: <https://youtu.be/tJe6A2gzfjQ>)

b) Uygulama Aşaması Yöntemi:

Çalışmanın uygulama aşaması 3 alanda gerçekleştirilmiştir.

- Online anketlerin uygulanması
- Ulusal ve uluslararası mevzuatın ve uluslararası insan hakları mekanizmalarının pandemi dönemiyle ilgili yaptığı açıklama, uyarı, öneri ve endişelerin incelenmesi
- Pandemi döneminde engelli kadınların hak ihlalleriyle ilgili farklı ülkelerde uygulanan politika ve iyi uygulama örneklerinin araştırılması.

Anket çalışması:

Anket²² 49 sorudan oluşmuş ve saha çalışması 1 Temmuz-15 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Online form olarak hazırlanan anketin, 15 engelli kadının katılımıyla uygulanabilirlik testi yapılmış ve geri dönüşlere göre düzenlemeler yapılmıştır.

Anket çalışmasına engelli kadın katılımının belli engel gruplarında veya belli bölgelerde yoğunlaşmasını engellemek için dönem dönem müdahalelerde bulunulmuştur. E-posta, mesaj vb yollarla farklı engel gruplarının ve farklı bölgelerden engelli kadınların çalışmaya katılması ve anket çalışmasına engel grupları ve bölgeler açısından dengeli katılım sağlanmaya çalışılmıştır.

Anket sorularını 43'ü zihinsel engelli annesi, 182'si engelli kadın olmak üzere toplam 225 katılımcı cevaplamıştır.

Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında çalışmaya katılanlar "engelli kadınlar" olarak anılacaktır.

Bu tercihin nedeni; zihinsel engelli çocuk annelerini önemsizleştirmek değil, engelli kadınlarla zihinsel engelli çocuk annelerinin benzer hak ihlalleri, mağduriyetler ve ayrımcı uygulamalara maruz kalmaları ve benzer yaşam pratiklerine sahip olmalarıdır.

Uluslararası insan hakları mekanizmalarının değerlendirmelerinin incelenmesi:

²² <https://forms.gle/HVnfMGX8zukxwQie7>

Farklı STÖ, sivil toplum platformu, insan hakları savunucuları gibi kesimlerin yaptıkları çeviriler incelenerek uluslararası insan hakları mekanizmalarının pandemi süreciyle ilgili yaptığı değerlendirme, öneri, tavsiye ve endişeleri incelenmiş ve raporun hazırlanmasında kullanılmıştır.

İyi uygulama örneklerinin araştırılması:

Farklı ülkelerin engelli kadınlara yönelik politikalarının araştırılması ve iyi uygulama örneklerinin incelenmesi konusunda internet siteleri taranmış, farklı ülkelerdeki insan hakları savunucularıyla temaslar kurulmaya çalışılmış ve Uluslararası Engelliler İttifakı (IDA) ile online görüşme yapılmıştır. Bu çalışmayla yerel ve uluslararası düzeydeki iyi uygulama örnekleri derlenmeye çalışılmıştır.

c) Raporlama Aşaması Yöntemi:

Engelli kadınların pandemi döneminde maruz kaldıkları hak ihlalleri ve ayrımcı uygulamalar hazırlanan raporda temel başlıklar şeklinde gruplandırılmıştır.

İstihdam, ekonomik olanaklar ve yaşam standartları, barınma, sağlık ve erişilebilirlik, günlük ihtiyaçların karşılanması, öz bakım ihtiyaçlarının karşılanması, şiddet, psikolojik desteğe ihtiyaç olguları raporun oluşturulduğu temel değerlendirme başlıklarıdır.

Saha araştırmasından elde edilen verilerin grafik gösterimleri raporun sonuna ek olarak dahil edilmiştir.

Hazırlanan raporun görme engelliler için dijital ortamda erişilebilir olmasını sağlamak amacıyla resim formatındaki verilerin/görsellerin altına açıklama şeklinde betimlemeler yapılmıştır. Seçilen resimler, <https://creativecommons.org/> sitesinden kamuya açık, kullanım izni olan creative commons lisanslı resimler arasından seçilmiştir.

1.4. Etik Çerçeve

Çalışmanın planlama ve uygulama aşamasında herhangi bir etik kuruldan onay alınmamıştır.

Çalışmanın tasarlanması ve planlanmasında BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'sinin² (CRPD) "İstatistikler ve veri toplama" başlıklı 31. Maddesinde belirtilen "**İstatistiklerin toplanması ve kullanımında insan hakları, temel özgürlükler ve etik ilkelerin korunması konularındaki uluslararası düzeyde kabul edilen normlara uygunluk aranmalıdır**" hükmü doğrultusunda hareket edilmiştir.

Bu yaklaşım doğrultusunda aşağıdaki ilkeler gözetilerek hareket edilmiştir;

- Kişiyi Saygı (Özerklik) İlkesi
- Yararlılık İlkesi
- Zarar Vermeme İlkesi
- Adalet İlkesi
- Bütünlük ve Dürüstlük İlkesi

Araştırmaya katılan kişilerden kişisel bilgiler talep edilmemiş ve e-posta adreslerini yazmaları kişilerin tercihine bırakılmıştır.

Soruların analizinde tek tek katılımcılar üzerinden bir değerlendirme yapılmamış ve sorulara verilen cevaplar toplu olarak değerlendirilmiştir.

Katılımcıların sorulara verdikleri cevapların tamamı veya bir bölümü, sonuçları analiz eden uzmanların dışında hiçbir şekilde üçüncü taraflarla paylaşılmamıştır.

1.5. Çalışmanın Barındırdığı Riskler

Çalışmanın uygulama aşamasında karşılaşılabilecek olası olan risk ihtimalleri ve bu duruma karşı alınan tedbirler şunlar olmuştur;

Risk 1:

Anket çalışması online ve telefonla görüşme yöntemiyle yapılmıştır.

Çalışma katılımcılarının demografik bilgilerinin ve sorulara verilen cevapların doğruluğu ve tutarlılığı kontrol edilememiştir.

Fakat elde edilen veriler; gazete vb haberleriyle, pandemi öncesinde ve pandemi sürecinde bu alanda yapılan diğer araştırma verileriyle, STÖ temsilcileri ve uzmanlarla yapılan hazırlık görüşmelerinde elde edilen verilerle, uluslararası insan hakları mekanizmalarının araştırma ve değerlendirmeleriyle ve kişisel anlatım ve tanıklıklarla karşılaştırılarak ortaya çıkabilecek risk faktörüne karşı tedbir alınmıştır.

Katılımda engel grupları ve bölgesel dağılımın dengeli olması için dönemsel müdahalelerde bulunulmuş ve engel gruplarına ve bölgesel katılıma göre çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır.

Risk 2:

Bütün ülkelerin ve toplumun farklı kesimlerinin pandemiye hazırlıksız yakalanması, engelli kadınların hakları konusunda yeni politikalar üretilmesini zorlaştırdığı düşünülmektedir.

Fakat bu nesnel durumun dışında, engelli kadınların, tarihsel olarak politika yapım süreçlerinde ihmal edilmeleri ve “normal şartlarda” da ayrımcılık ve hak ihlallerinin mağduru olmaları, pandemi gibi olağanüstü dönemlerde daha fazla ayrımcılıkla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Bu durum, iyi uygulama örneklerinin ortaya çıkmasını zorlaştırmaktadır. İyi uygulama örneklerinin ortaya çıkması için her zamankinden daha fazla etkin savunuculuk çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (İHYK) “Covid-19 ve Kadınların İnsan Hakları” raporunda²³ bu durumu şu şekilde ifade etmektedir; “Salgın hakkında cinsiyet, ırk ve yaş da dâhil olmak üzere kırımlı verilerin toplanması için çağrı yapılmasına yönelik çabalar artırılmalıdır.”

Farklı ülkelerin deneyimleri incelendiğinde, pandemi döneminde de engelli kadınlarla ilgili çalışmalarda engellilik ve kadınlık olgularının ayrı ayrı değerlendirildiği, “engelli kadınlar” konusunda “iyi uygulama” örneği olarak tanımlanabilecek politika ve çıktılarının yaygın şekilde oluşmadığı tespit edilmiştir.

İnsan hakları savunucularıyla birebir temaslar kurularak yerel bilgilere, Uluslararası Engelliler ittifakı (IDA) gibi platformlarla temaslar kurularak ve uluslararası kaynaklar incelenerek uluslararası deneyimlere ulaşılmaya ve bu başlıkta ortaya çıkabilecek eksiklik ve riskler enaza indirilmeye çalışılmıştır.

²³ <https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2020/07/COVID-19-Kadin-haklari.pdf>

2- Pandemide Engelli Kadınların Hak İhlalleri

Toplumsal olarak dezavantajlı durumda olan engelliler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar, hastalar, LGBTİ+, mülteci ve sığınmacı gibi yurtsuzlar, ağır iş koşullarında ve güvencesiz çalışanlar pandemiden çoklu olarak etkilenmektedirler.

COVID-19 pandemisi, Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 11.maddesi bağlamında engelliler için "risk durumları ve insani acil risk durumları" olarak değerlendirilmektedir. Sözleşmeye taraf devletlerin insan hakları temelinde soruna yaklaşması ve gerekli tedbirleri alması gerekmektedir.

Engelli kadınlar, engellilik ve kadınlık olgularının kesişiminden kaynaklı olarak pandemi sürecinde çoklu ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar.

Çalışma kapsamında elde edilen birçok veri, bir taraftan engelli kadınların maruz kaldıkları ayrımcılık durumunun sonucu olarak aynı zamanda da bu ayrımcı ve hak ihlali durumunu büyüten kaynaklar olmuştur

Örneğin; işsizlik, çalışma hakkının ihlali olarak yoksulluğa, yoksulluk ise aynı evde kalabalık sayılarda kişilerin yaşamalarına neden olmaktadır. Aynı evde yaşayan kişi sayısının fazla olması temel ihtiyaçların karşılanması konusunda imkansızlıklar yaratmakta, engelli kadınların özel gereksinimlerini karşılayamaması, virüsün bulaşması vb sonuçlar doğurmaktadır.

Örnekte de belirtildiği gibi hak ihlali sonucu oluşan mağduriyetler diğer bir konuda başka hak ihlalinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bazı demografik veriler, engelli kadınların maruz kaldıkları hak ihlallerinin düzeyini belirleyen/artıran etkenler olmuştur.

Çalışmaya katılan engelli kadınların %57,3'ünün engel oranı %80-100 arasındadır. Bu engel oranı grubundan çalışmaya katılımın yüksek olması, engel oranı arttıkça engelli kadınların maruz kaldıkları hak ihlallerinin arttığı şeklinde yorumlanmaktadır. Örneğin %40-60 engel oranı grubunda işsiz kadınların oranı %19 iken %80-100 engel oranı grubundaki kadınların %35'i işsizdir.

Benzer şekilde, engel oranı %80-100 olan engelli kadınların %45'i yaşadıkları evi 4'ten fazla kişiyle paylaşırken bu oran %40-60 engel grubundaki kadınlar için %34'tür.

Engelli kadınların engellilik ve kadınlığın kesişiminden kaynaklanan çoklu ayrımcılıkla karşı karşıya kalma durumunun yarattığı mağduriyetler bütün engelli kadınlar için homojen şekilde yaşanmamakta, engel grubu, engel oranı, gelir düzeyi, aynı hanede yaşayan birey sayısı gibi birçok faktöre bağlı olarak mağduriyetin düzeyi artabilmektedir.

Örneğin; işitme-konuşma engelli kadınların %21,4'ü engelli olmayanlar şeffaf maske kullanmadıkları için onlarla iletişim kurmakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bu mağduriyet engelli kadınların mağduriyetlerinin yanında işitme-konuşma engelli kadınlar için ek mağduriyet durumu yaratmaktadır.

Aynı hanede yaşayan birey sayısının fazla olmasının yoksulluğun düzeyini etkilemesi de başka bir örnek olmaktadır.

2.1. Barınma Hakkı Yönünden Durum

Engelli kadınların %45,3'ü yaşadıkları evi 4 ve üstünde kişiyle paylaşmaktadır.

Türkiye’de yıllar bazında aynı haneyi paylaşan kişi sayısı sürekli düşmektedir. Örneğin; 1975 yılında hane halkı büyüklüğü²⁴ 5,78 kişi, 1990 yılında 5,05 kişi iken 2018 yılında 3,8 ve 2019 yılında ise 3,35²⁵ kişi olmuştur.

Avrupa Birliği’nde (AB) bu oran 2016 yılı verilerine göre²⁶ 2,3 kişidir.

Engelli kadınların aynı evi paylaştıkları kişi sayısı Türkiye ortalamasının üstünde ve 1990 yılı hane halkı kişi sayısına yakın bir ortalamadadır.

Başka bir ifadeyle engelli kadınlar, aynı evi paylaştıkları kişi sayısı bakımından Türkiye genel ortalamasını 30 yıl geriden takip etmektedirler.

Bu durum engelli kadınlar aleyhine birçok hak ihlalinin doğmasına neden olmaktadır.

TÜİK’in farklı haber bültenlerindeki²⁷ verileri üzerinden yapılan hesaplama göre son 10 yılda konut satışı %314 artmıştır. Yaşadıkları ailelerin büyüklüğü söz konusu konut satışı artışından engelli kadınların ve ailelerinin faydalanamadığını göstermektedir.

Engelli Kadınlar aynı evde
4 ve üstü sayıda kişiyle
beraber yaşıyor

Verilen örnek, engelli kadınların ve ailelerinin ülke zenginliklerinin paylaşılmasından adil şekilde faydalanamadıklarının bir göstergesidir.

Barınma olanağının engelliler ve diğer dezavantajlı kesimler için temel bir sorun olmasından dolayı **BM Yeterli Barınma Hakkı Özel Raportörü**’nün “Barınmanın finansallaşmadan korunması ve daha iyi bir geleceğin inşa edilmesi” Covid-19 Rehberlik Notu’nda²⁸ “Düşük maliyetli veya karşılanabilir konut olarak erişilebilecek konut birimlerinin oranı yerel talebi anlamlı bir şekilde karşılayacak biçimde hesaplanmalıdır” önerisinde bulunmaktadır.

Aynı evi paylaşan kişi sayısının fazla olması normal şartlarda ortaya çıkardığı olumsuzluklara ek olarak pandemi döneminde;

- Engelli kadınların ev içi iş yükünün artması,
- Temel ihtiyaçların karşılanmasında zorluklar yaşanması,
- Kendilerine ait odaların/bölmelerin bulunma ihtimalinin az olmasından dolayı engelli kadınların kendilerine özel zamanlar ve uğraşlar yaratamaması,
- Virüsün bulaşma ihtimalinin yüksek olması gibi olumsuz sonuçları bulunmaktadır.

ABD’li epidemiyoloji uzmanı **Justin Feldman**, “New York’ta yoksul bölgelerde covid-19 gerekçesiyle hastane başvuru sayısının diğer bölgelere göre daha yüksek olduğunu” belirtiyor ve bu duruma neden

²⁴ <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/101080>

²⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyede-gecen-yil-ortalama-hanehalki-buyuklugu-3-35-kisi-oldu/1830614>

²⁶ <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/ab-ve-turkiye-de-hanehalki-yapisi>

²⁷ http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=hb_x

²⁸ <https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2020/06/bar%C4%B1nman%C4%B1n-f finansallas%C4%B1mas%C4%B1-covid-19.pdf>

olarakta iki temel noktaya dikkat çekiyor: “Kalabalık apartmanlar ve bu bölgelerde yaşayanların daha yoksul olması.”²⁹

Engelli kadınların 4 ve üstü sayıda kişiyle beraber kalabalık ev ortamlarında yaşaması, virüs salgınının aile içi bireyler arasında bulaşma ihtimalinin artmasına neden olmakta ve engelli kadınların sağlıklarını riske etmektedir.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (İHYK), “Müdahalenin Kalbinde İnsan Hakları Covid-19-Rehber’inde”³⁰ İnsanların evde kalmaya davet edildiği bu günlerde, devletlerin yeterli barınma imkânına sahip olmayan bireylere yönelik acil tedbirler alması hayati önem taşımaktadır” değerlendirmesini yaparak devletin bireylerin barınma ihtiyaçlarına yönelik tedbirler alması gerektiğini belirtmektedir.

2.2. İstihdam Hakkı Yönünden Durum

İşsizlik:

Çalışmaya katılan engelli kadınların %38,7’si kamu sektöründe, % 9,3’ü özel sektörde, %3,6’sı kendi hesabına çalışırken, %16,9’u emekli olduğunu belirtmiştir.

Engelli kadınların %31,6’sı işsiz olduğunu belirtmiştir.

İstihdam edilenlerle işsizlerin toplamından oluşan işgücünün, aktif nüfusa oranı olan **işgücüne katılım oranı** TÜİK’in 2019 yılı araştırmasına göre Erkeklerde %71,4, kadınlarda ise %34’tür. Bu oran engelli erkeklerde %35,4, **engelli kadınlarda ise %12,5’tir.**

Söz konusu veriler engelli kadınların sadece %12,5’nin işgücüne dahil olabildiğini göstermektedir.

Engelli kadınlar, işgücüne katılma konusunda hem engellilik hem de kadınlık durumundan dolayı dezavantaj yaşamakta, kesişimli ayrımcılığa uğramakta ve çalışma hakkından mahrum kalmaktadır.

Engelli kadınlar işgücü piyasasına dahil olma konusunda yaşadıkları ayrımcılığı istihdam aşamasında da yaşamaktadırlar.

Engelli kadınların %12,5’inin çalışabilecek durumda olduğunu kabul eden bu veri hak ihlali durumunu barındırırken, buna ek olarak engelli kadınların %31,6’sının işsiz olması bu kesime yönelik ayrımcılığın ve istihdam sürecinden dışlanmanın söz konusu olduğunu göstermektedir.

Kriz, salgın, doğal afet gibi durumlarda işten çıkarılma ihtimali en fazla olanların engelliler, kadınlar ve engelli kadınlar olduğu bir gerçekliktir.

Kriz durumlarında engelli kadınların işsiz kalması ve normale dönüldüğünde de iş bulabilmesinde adeta “**First Out-Last İn**” - “**İlk Çıkan Son Giren**” kuralı işlemektedir.

Deneyimini aktaran bir engelli kadın, işyerlerinin kapanmaya başladığı ilk hafta işten çıkarıldığını, başka bir engelli kadın ise işyerinin kendisine, “yeni bir haber gelene kadar işe gelmemesini, İŞKUR’a Kısa Çalışma Ödeneği (KÇÖ) için başvuracaklarını ve sonuçlanınca kendisine haber vereceklerini ama bu dönemde işyerinin maaş ödemeyeceğinin” söylediğini belirtmiştir.

²⁹ <https://medium.com/@jmfeldman/does-covid-19s-toll-reflect-social-inequality-early-evidence-from-nyc-209c3b0a0ff7>

³⁰ <https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2020/07/COVID-19-rehberlik.pdf>

BM Kadın Birimi, bu ve benzer gerçekliklerden de hareketle “*pandemi, cinsiyet eşitliğinde zor kazanılan ilerlemeyi rayından çıkaracak*”³¹ değerlendirmesini yapmaktadır.

DİSK’in 2020/Nisan dönemi DİSK-AR araştırma raporuna⁵ göre kadınlar arasında işsizlik oranı %16,3’tür. Genel işsizlik oranı ise 13,8’dir.

Kadınların işsizlik oranı genel işsizlik oranından, engelli kadınların işsizlik oranı ise kadınların işsizlik oranından yüksektir.

Sıralama %13,8 < %16,3 < %31,6 şeklindedir.

Covid-19’un sadece bir sağlık tehdidi olmadığını belirten **BM Kadın Birimi**, Kadın ve erkekleri farklı şekilde etkileyen Covid-19 gibi salgın hastalıklar, kadın ve kız çocuklarına yönelik mevcut eşitsizlikleri artırırken, engelliler, yoksullar gibi kırılgan gruplara yönelik dolaylı ve doğrudan yapılan **ayrımcılıkları daha görünür hale getiriyor**³² tespitini yapmaktadır.

Betimleme 1: ABD’de kadınlar üzerinde “EQUAL PAY” (Eşit Ücret) sloganı yazan pankartın arkasında maç izliyor

BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme ise “*Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında çalışma hakkına sahip olduğunu kabul eder*” hükmünü koyarak, engellilerin çalışma hakkının yaşama geçmesi için tüm tedbirleri alarak güvence altına almanın sözleşmeye taraf devletlerin yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca **BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’** de, sözleşmeye taraf Devletlere herkesin çalışma hakkını tanıması ve bu hakkı korumak için gerekli tedbirleri almasını görev olarak vermektedir.

Engelli kadınların işsizlik oranının yüksek olması evrensel insan haklarından olan çalışma hakkına, Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’ye ve ulusal mevzuata aykırı bir durumdur ve insan hakkı ihlalidir. Engelli kadınlar toplumun diğer bireyelerine göre bu ihlali daha fazla yaşayarak ayrımcı uygulamalara maruz kalmaktadırlar.

Uzaktan çalışma:

Pandemi sürecinde çalışmaya devam edip işerini uzaktan/evden yapmak durumunda kalan engelli kadınların %44’ü sosyalleşme sorunları yaşamıştır. Hafta sonu ve akşamları da çalışmak zorunda kalanlar ve çalışma süresi uzayanların oranı %27, iş yükü arttığını belirtenler ise %15 olmuştur.

Çalışmaya katılan birçok engelli kadın, “haftanın 7 günü 24 saat telefonlarının açık ve yanlarında bulundurmalarının” işyerleri tarafından istendiğini belirtmiştir. Çalışmaya katılan engelli kadınların %27’sinin hafta sonu ve akşamları da çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmeleri söz konusu kişisel deneyimleri doğrulamakta ve bu uygulamaların istisna olmadığını göstermektedir.

Uzaktan/evden çalışmada uzun süreli ve esnek çalışmaya aynı zamanda ev işleri de eklenmektedir. Bu durum, engelli kadınların aynı zaman diliminde birden çok ve farklı iş yükü ve sorumlulukla karşı karşıya kalması anlamına gelmektedir.

BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme ‘si “Hiç kimseden zorla ya da zorunlu olarak çalışması istenemez” kuralının ihlalinin angarya ve insan hakkı ihlali olduğunu kabul etmiştir.

³¹ <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/07/spotlight-on-gender-covid-19-and-the-sdgs>

³² <https://turkey.un.org/tr/39770-kovid-19-kadin-ve-erkekleri-sosyal-ve-ekonomik-olarak-farkli-etkiliyor>

Uzaktan/evden çalışan engelli kadınların %18'nin maaşında, yol parasında ve yemek parasında kesinti yapılmıştır. Borçlar Kanunu'nun³³ 414. Maddesine "İşveren, işin görülmesinin gerektirdiği her türlü harcama ile işçiyi işyeri dışında çalıştırdığı takdirde, geçimi için zorunlu olan harcamaları da ödemekle yükümlüdür." hükmü konulmuştur. Engelli kadınlardan maaş, yol, yemek vb kesintileri yapılması bu söz konusu hüküm uyarınca yasaya aykırı bir uygulamadır.

Evde çalışmanın denetim ihtimalini zorlaştırıyor veya ortadan kaldırıyor olması, politika yapıcıları ve uygulayıcıları sorumluluktan kurtarmamaktadır.

BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme'de "Hiç kimseden zorla ya da zorunlu olarak çalışması istenemez", BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde (ICESCR), kişilerin çalışma ve adil ve uygun işte çalışma haklarının güvence altına alınması" ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 177 No'lu Ev-eksenli Çalışma Sözleşmesi, bu sözleşmelere taraf devlet olan Türkiye Cumhuriyeti devletine sorumluluklar vermiştir.

Çalışma ilişkilerinde çalışanların üstün çıkarı ve iş güvenliğini sağlamak gibi görevi olması gereken devletin, ulusal ve uluslararası hükümleri uygulayarak uzaktan/evden çalışma uygulamalarındaki denetimsizliği ve insan hakkı ihlallerini engellemek sorumluluğu bulunmaktadır.

2.3. Ekonomik Olanaklar ve Yeterli Yaşam Standardına Sahip Olma Durumu

"**Pandemide Engelli Kadınların Hak İhlalleri**" araştırmasına katılan engelli kadınların aylık hane gelirleri hakkında verdikleri bilgiler şu şekildedir;

Aylık hane geliri asgari ücret (2.325TL) ve altında olanlar %24, asgari ücretle-5000TL arasında olanlar %46,2, 5000TL'nin üstünde olanlar ise %29,8'dir.

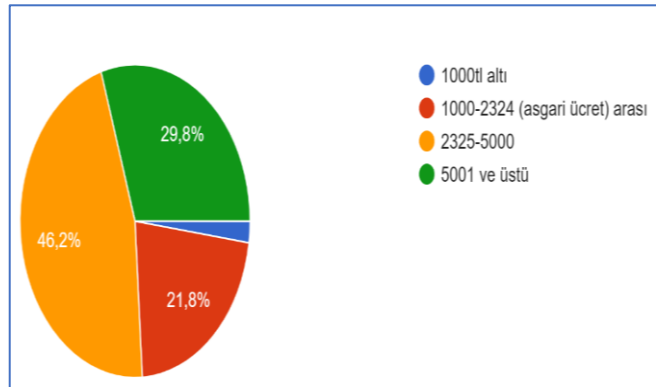
Birleşik Metal-İş Sendikası Araştırma Merkezi'nin (BİSAM) 2020/Şubat dönemi için yaptığı araştırmaya⁶ göre 4 kişilik bir ailenin temel gereksinimlerini karşılamak için aylık yapması gereken harcama 2.292TL'dir. Bu harcama sadece gıda için yapılması gereken minimum tutardır. Bu tutar aylık sınırı olarak kabul edilmektedir.

Aynı araştırmaya göre yoksulluk sınırı ise 7.929TL'dir.

Söz konusu araştırmaya göre engelli kadınların %24'ü hanenin bütün gelirini gıda ihtiyaçları için harcama dahi aylık sınırının altında yaşamaktadır.

Çalışmaya katılan engelli kadınların %76,4'ünün büyük şehir ve şehir merkezlerinde oturması kira, elektrik, su, yol vb diğer gereksinimlerinin de olacağını, kendilerinin üretme olanakları olmayacağı için temel gıda ihtiyaçlarının büyük çoğunluğunu satın almak zorunda kalacaklarını göstermektedir.

Engelli kadınların %45,3'nün aynı evi 4'ten fazla kişiyle paylaşmak durumunda olması da gıda ve temel ihtiyaç giderlerinin BİSAM tarafından tespit edilen miktarın çok üzerinde olacağı anlamına gelmektedir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, hane halkı aylık geliri toplamı 5000TL'nin altında olan engelli kadınlar aylık sınırı altında yaşamaktadırlar sonucuna ulaşmaktadır.

³³ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>

Diğer bir ifadeyle BİSAM'ın yaptığı araştırmaya göre engelli kadınların %70,2'si açlık sınırının altında yaşamaktadır.

TÜİK verilerine göre 2019 yılında ortalama "Hane halkı Kullanılabilir Geliri" 59,873TL'dir. Söz konusu tutar hanenin aylık toplam gelirinin 12 ile çarpılmasıyla bulunmaktadır.

TÜİK'in resmi verisi ile kıyaslandığında, engelli kadınların %70,2'si aylık hane gelirleri toplamı 5000TL'nin altında olmasından dolayı, hane geliri bazında Türkiye ortalamasının altında gelire sahip olmaktadır.

Türkiye'de Kişi başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla 2019 yılı için 9042\$'dır. Yani bu tutar 1 kişinin 2019 yılında ülkede üretilen değerden alacağı paydır. Engelli kadınların %70,2'si bütün aile gelirleri toplamıyla dahi 2019 yılı kişi başı GSYH kadar gelir elde edememektedirler.

Engelli Kadınların %24'ünün aylık hane halkı gelirleri toplamı asgari ücretin altındadır.

Başka bir ifadeyle engelli kadınlar ve aileleri gelirin bölüşümünde büyük bir hak ihlaline ve adaletsizliğe uğramaktadırlar.

Toplumda gelirin eşit ve adil olmayan paylaşımı, engelli kadınlar ve aileleri söz konusu olduğunda daha olumsuz bir tablo ortaya çıkartmaktadır.

Engelli kadınlar, eşitsizlik ve adaletsizlik ayrımcılığına daha fazla maruz kalmaktadırlar.

Aylık hane gelirinin yoksulluk/açlık sınırının altında kalması ve milli gelirin bölüşümünün adilce olmaması engelli kadınlar için yoksullukla beraber "yoksunluk" durumunu yaratmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yoksunluk durumunu; bireyin sosyal dışlanması ve ekonomik, politik ve sosyal haklardan mahrum kalınması şeklinde tanımlamaktadır. Diğer bir anlatımla yoksunluk, bireylerin toplumsal hayatın parçası olmasını engelleyen, onların toplumdan dışlanması sonucunu doğuran ve ayrımcı uygulamaların bireyin yaşamını şekillendirdiği mahrumiyet durumu yaratmaktadır.

Yoksunluk söz konusu haklardan mahrum kalma sonucunu doğururken, haklardan mahrum kalma durumu da "açlık sınırının altında yaşama, temel gıda, bakım, barınma, sağlık, psikososyal destek giderlerini karşılayamama durumu şeklinde tanımlanan³⁴ derin yoksulluğa neden olmaktadır.

Engelli kadınların %70'i için derin yoksulluk durumu söz konusudur.

BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'de² (CRPD) "**Engellilerin çoğunluğunun yoksulluk koşullarında yaşadığı ve yoksulluğun engelliler üzerindeki olumsuz etkiler yarattığı**" gerçeğine dikkat çekilmektedir.

Ayrıca, Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) yaptığı çalışmada³⁵ "**COVID-19 krizi dünya genelinde yoksul kadınların oranını çarpıcı bir şekilde artırarak**, yoksulluk içinde yaşayan kadın ve erkekler arasındaki uçurumu derinleştirecektir" tespiti yapılmaktadır.

Çalışma sonucunda elde edilen ve engelli kadınların %70,2'sinin açlık sınır altında yaşadığı ve toplumsal dışlanma ve ayrımcılıkla karşı karşıya olduğu değerlendirildiği, sözleşmede ve BM birimlerinin yaptığı değerlendirmelerde belirtilen durumu teyit etmektedir. Bu durum, sözleşmeye taraf devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti devleti yöneticilerine kaynakların adilce bölüşülmesi, istihdam, gelir desteği, sosyal haklar vb konularda engelli kadınların güçlendirilmesi gibi sorumluluklar yüklemektedir.

Sözleşme'de "**Özellikle engelli kadın ve kızlar ve engelli yaşlılar dahil olmak üzere, engellilerin sosyal koruma programlarına ve yoksulluk azaltıcı programlara erişimini sağlamak**" taraf devletlere sorumluluk ve görev olarak verilmektedir.

³⁴ <https://derinyoksullukagi.org/2020/08/25/287/>

³⁵ <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2020/09/COVID19-will-widen-gender-gap.html>

Bu anlamda, politika yapıcılar dışlanmaya neden olan olası nedenlere önlem alma konusunda doğrudan sorumludurlar⁸

Avrupa Sosyal Şartı'nın 4. maddesi, "Tüm çalışanların, kendileri ve ailelerine iyi bir yaşam düzeyi sağlamak için yeterli ve adil bir ücret alma hakkı" olduğunu belirtmektedir ve Türkiye bu sözleşmeyi kabul etmiştir. Dolayısıyla söz konusu hükmün uygulanması ve milli gelir paylaşımında adaletin sağlanması ülke yöneticilerinin sorumluluğundadır.

İşsizliğin ve gelir kaybının artması, fiyatların yükselmesi, evde kalma ve kişinin salgına karşı kendisini korumak için temel gıdalara daha fazla ihtiyaç duyması gibi faktörler pandemi döneminde bireylerin yoksulluğun etkisini daha fazla hissetmelerine neden olmaktadır.

Anket sorularını telefonla cevaplayan engelli kadınlardan birisi "sebze ve meyveleri kiloyla değil sayıyla aldığını belirtmektedir"

Bunun gibi durumların engelli kadınlarda yoksulluğun ve çaresizliğin yarattığı psikolojik sorunları doğurma ihtimali yüksektir.

Dünya Ekonomik Forumu'nun "**Global Gender Gap Report 2020**³⁶-Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu 2020"ye göre pandemi öncesi dönemdeki değişim hızında, ekonomik katılım ve fırsattaki cinsiyet farkının kapanması için gereken süre 257 yıldır.

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi ise dünya genelinde kadınlar için yoksulluk oranının 2019-2021 yıllarında %2,7 düşmesini beklerken pandeminin etkisiyle bu oranın %9,1 artacağını ön görmektedir.³⁵

BM Kadın Birimi tarafından yayınlanan; "**Öngörülen Müdahaleye: COVID-19 Salgını Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği**" raporuna³⁷ göre ise Pandeminin etkisiyle aşırı yoksullaşan kadınların sayısı 2030 yılına kadar pandemi öncesi seviyeye geri dönemeyecektir.

Bu veriler, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nde (CEDAW)³⁸ belirtilen eşit ücret hakkı, eşdeğerdeki işte eşit muamele görme hakkının önemini teyit etmektedir.

İnsan hakları mekanizmalarının Pandeminin kadınlar üzerinde oluşturduğu hak ihlallerine yönelik değerlendirmeleri engellilik ve kadınlığın kesişiminin yarattığı çoklu ayrımcılığın etkisiyle engelli kadınlar için daha güçlü bir şekilde geçerlidir.

Engelli kadınların pandemi döneminde bakım ihtiyaçlarına duyacağı gereksinim artmaktadır ve bu gereksinim diğer engelli bireylere ve kadınlara göre daha fazla olabilmektedir,

Hanenin yoksulluk girdabına girmesinin yükü engelli kadınları daha fazla olumsuz etkilemektedir.

Salgından korunmak için insanca yaşam olanaklarına sahip olmanın kritik olduğu pandemi döneminde gelir düzeyinin düşüklüğü engelli kadınlar için yaşama hakkının riske edilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Engelli kadınlar için hak ihlallerinin yoğun olduğu pandemi dönemlerinde ülke yöneticilerinin sorumlulukları daha fazla artmakta, uluslararası sözleşmelerin yükümlülüklerini yerine getirmek daha elzem olmaktadır.

BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme² belirtilen "*Taraf Devletler engelli kadınlar ile kız çocuklarının çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmakta olduğunu kabul eder ve bu bakımdan onların tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit koşullarda yararlanmalarını sağlamaya yönelik tedbirleri alır*" düzenlemesinin gereği yapılmalı hatta sözleşmede daha da somutlanan "*engelli kadın ve kızlar ve*

³⁶ http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf

³⁷ <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/09/gender-equality-in-the-wake-of-covid-19>

³⁸ <http://www.kaced.org/images/files/CEDAW%20metni.pdf>

engelli yaşlılar dahil olmak üzere, engellilerin sosyal koruma programlarına ve yoksulluk azaltıcı programlara erişimini sağlamak” sorumluluğu ülke yöneticileri, yasa yapıcılar ve uygulayıcılar tarafından acilen karşılanmalıdır.

Engelli kadınların insanca yaşam olanaklarına sahip olamamasının diğer bir sonucu da sosyal yardım taleplerinde ortaya çıkmıştır.

Çalışmaya katılan engelli kadınların %21,8’i kamu kurumlarına, yerel yönetimlere, özel şirketlere ve Sivil Toplum Örgütlerine (STÖ) sosyal yardım desteği için başvurduğunu belirtmiştir.

Engelli kadınların farklı mercilere yaptığı sosyal yardım başvurusu %69 oranında karşılanmıştır. Sosyal yardım talebinde bulunan engelli kadınların %31’nin talebi ise karşılanmamıştır.

Sosyal yardım talebini karşılamayan mercilerin içinde kamu kurumları ilk sırada gelmektedir. Kamu kurumları engelli kadınların sosyal yardım taleplerinin %40’nı karşılamamıştır.

Yerel yönetimler ise sosyal yardım taleplerinin %75’ni karşılarken, %25 oranındaki talebi karşılamamıştır.

**Kamu kurumları
engelli kadınların sosyal yardım
taleplerinin % 40’nı karşılamamıştır**

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (İHYK), “ek maddi yardım ve sosyal koruma hizmetlerine erişim engelli bireyler için büyük öneme sahiptir...” diyerek, bireylere ek maddi destekler ve sosyal korumalar sağlanması konusunda kamu otoritesinin sorumluluklar üstlenmesinin Covid-19 pandemisiyle mücadele için gerekli ve zorunlu olduğunu hatırlatmaktadır.

2.4. Sağlık ve Bilgiye Erişim Hakkı Yönünden Durumu

Çalışmaya katılan engelli kadınların %54,7’si **sağlık hizmetleri ve “Corona hastaneleri”** konusunda yeteri düzeyde bilgilendirildiğini, çalışmaya katılan engelli kadınların yarısına yakını, %45,3’lük kısmı ise bu konuda yeterli düzeyde bilgilendirilmediklerini belirtmişlerdir.

Engelli kadınların %80,9’nun pandemi sürecinde sağlıklarından endişe ettiklerini belirtmişlerdir

Sağlıklarından endişe eden engelli kadın sayısının bu denli yüksek olduğu ortamda, katılımcıların yarısına yakınının sağlık konusunda yeterli düzeyde bilgiye erişememesi engelli kadınların yaşam hakkının ihlali olarak değerlendirilmelidir.

COVID-19 Engellilik Hakları Monitörü (DRM) Koordinasyon Grubu’nun Covid-19 pandemisi hakkında farklı ülkelerdeki genel olarak engellilerin yeterince bilgilendirilme düzeyleriyle ilgili yaptığı araştırmada³⁹ elde ettiği veriler; Avusturya %53,9, Kanada %36,8, Almanya %44,2, Fransa %19,4, İngiltere %17,2 ve ABD %33,4 şeklindedir.

Engelli kadınların süreç hakkında bilgilendirilme oranı ile ilgili çalışma sonucunda elde edilen %54,7 verisi birçok ülkeyle paralellik taşımaktadır.

Engelli kadınların %80’i ise “Corona virüsü” konusunda bilgi sahibi olduğunu belirtmektedirler.

Engelli kadınların Covid-19 pandemisi hakkında bilgi sahibi oldukları kaynaklar %35,6 radyo-televizyon programları, %23,3 internet siteleri ve %26,2 sosyal medya şeklindedir.

³⁹ <https://covid-drm.org/data>

Çalışmaya katılan Engelli kadınların %60'ının sosyal medyayı az veya çok ama birşekilde kullandıkları verisi sosyal medyanın pandemi konusunda güçlü bilgilendirme kaynağı olabileceğini göstermektedir.

Burada kritik olan nokta; engelli kadınların planlı bir program sonucunda bilgilendirilmiş olmalarından ziyade kendi çabalarıyla farklı kanallar üzerinden bilgi sahibi olmuş olmalarıdır.

Diğer bir önemli nokta ise edinilen bilginin doğruluğunun tartışmalı olma ihtimalinin yüksek olmasıdır.

“American Journal of Tropical Medicine and Hygiene”da yayınlanan çalışmada⁴⁰; “31.12.2019-5.04.2020 tarihleri arasındaki yaklaşık 3 aylık dönemde 87 ülkeden 25 farklı dilde Covid-19’la ilgili yapılan haber metinleri analizinde 2.311 söylenti, damgalama ve komplo teorisi tespit edildiği belirtilmiş ve incelenen 2.276 rapordaki iddiaların %82’sinin yani 1.856’sının yanlış olduğu sonucuna ulaşılmıştır”.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise, aşırı ve asılsız bilgi veya haberin toplumda korku ve paniğe yol açarak, esas salgının yönetimini zorlaştırması olarak ifade ettiği infodemi’nin komplo teorileri, söylentiler ve kültürel damgalamalarla birlikte virüsün kendisi kadar hızlı yayıldığını ve virüs gibi tehlikeli sonuçlara yol açabileceğini belirtmiştir.

Bu değerlendirme salgın konusunda aktarılan bilginin doğru ve bilimsel olması gerekliliğini tekrar ortaya koymaktadır.

Yukarıda belirtilen araştırma ve değerlendirmeler engelli kadınların pandemi konusunda radyo-TV ve internet kaynaklı bilgilendirmelerinin riskler barındırabileceğini göstermektedir.

Sağlık Bakanlığı ve diğer kamu kurumlarının Türk Tabipler Birliği (TTB) gibi sağlık meslek örgütleri ve sağlık alanındaki diğer STÖ’lerle iş birliği halinde genel olarak tüm toplumun ve özel olarak engellilerin ve engelli kadınların pandemi konusunda bilimsel ve doğru bilgilere ulaşmasını sağlayacak planlamalar yapması risklerin ortadan kaldırılması için hayati önemdedir.

BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme² sağlık hizmetlerine erişebilme hakkını temel insan hakkı olarak değerlendirir ve bu hakkın kısıtlanmasını, engellenmesini ve erişilebilir olmamasını insan hakları ihlali kabul eder. Sözleşme, diğer haklarla beraber sağlık hakkının güvenceye alınmasını taraf devletlerin sorumluluğu sayar.

Çalışmaya katılan engelli kadınların %27,1’i pandemi döneminde kendisine virüs bulaştığından şüphelendiğini belirtmiştir. Fakat bu durumda olan engelli kadınların %70,1 bu şüphelerine rağmen herhangi bir sağlık şüphesine başvurmamıştır.

“Corona Virüsü” dışındaki birçok sağlık hizmetinin durdurulması engelli kadınları sağlık hizmeti sunan kuruluşlardan uzaklaştırmıştır. Pandeminin neden olduğu korku ve endişe durumu ise bu uzaklaşma durumunu beslemiştir.

Kendine virüs bulaştığını düşünen engelli kadınların %70’i herhangi bir sağlık şüphesine başvurmamıştır.

Engelli kadınların sağlık hizmetlerine erişememesi ve hizmetlerden uzaklaşma durumu birçok yönden engelli kadınların yaşam hakkının ihlal edilmesi sonucunu doğurabilecek bir durumdur.

⁴⁰ <http://www.ajtmh.org/content/journals/10.4269/ajtmh.20-0812>

Engelli kadınların, engel gruplarından kaynaklı nedenler de sağlık hizmetlerine erişememelerine neden olmaktadır. Örneğin hastanelerde işaretli tercümanının olmaması işitme-konuşma engelli kadınların sağlık hizmetinden mahrum kalmalarına neden olmaktadır.

Çalışmaya katılan engelli kadınların %27,6'sı engellilik olarak kabul edilmeyen bir kronik rahatsızlığının olduğunu belirtmektedir. Bu durum engelli kadınların ¼'ten fazlasının pandemi açısından risk grubunda olduğunu göstermektedir.

Ülke yöneticilerinin bu risk faktörünü de dikkate alarak engellilere özgülenmiş sağlık politikası geliştirme yükümlülüğü bulunmaktadır. Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme; **“Taraflar devletler, sağlık hizmetlerini kırsal alanlar dahil olmak üzere mümkün olduğu kadar kişilerin yaşadıkları yerlerin yakınına götürülmesini temin eder”** diyerek taraflar devletlere bu konuda daha net ve kesin yükümlülükler getirmektedir.

2.5. Şiddetten Korunma Hakkı Yönünden Durum

Çalışmaya katılan engelli kadınlara **“Pandemi öncesinde şiddete maruz kaldınız mı?”** sorusu sorulmuştur.

Katılımcıların %1,8'i pandemi öncesinde şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Şiddet türleri detaylandırılarak (*psikolojik, ekonomik, dijital, fiziksel, cinsel şiddet, duygusal şiddet, küfür, korkutma, tehdit, küçük görme, gelirine zorla el koyma*) **“Pandemi öncesinde bunlardan herhangi birisine maruz kaldınız mı?”** sorusuna ise katılımcı engelli kadınların **%33,4**'ü evet cevabı vermiştir.

Benzer durum pandemi süreci için de geçerli olmuştur.

“Pandemi sürecinde şiddete maruz kaldınız mı?” sorusuna engelli kadınların %4,9'u evet cevabı verirken, şiddet türleri detaylandırılarak **“Pandemi sürecinde bunlardan herhangi birisine maruz kaldınız mı?”** şeklindeki soruya katılımcıların **%39,6**'sı evet cevabını vermiştir.

Öncelikli tespisi; engelli kadınların büyük bir kısmı yaşamlarında karşılaştıkları birçok olayı şiddet olarak değerlendirmemektedirler. Çoğunlukla fiziksel saldırı şeklindeki muamelelerin şiddet olarak algılandığı yorumlanabilir.

Sosyo Politik Saha Araştırması Merkezi tarafından yapılan “Covid-19 Karantinasından Kadının Etkilenimi ile Kadın ve Çocuğa Yönelik Şiddete İlişkin Türkiye Araştırma Raporu¹¹” 2020/Nisan verilerine göre; *“karantina öncesinde hane içinde herhangi bir şiddete maruz kaldınız mı? Sorusuna kadınların %15,2'si evet cevabı verirken, şiddet türleri detaylandırılarak karantina sürecinde herhangi bir şiddete maruz kaldınız mı sorusuna kadınların %43'ü evet cevabını vermiştir.”*

Çalışmaların karşılaştırılmasından da engelli veya engelsiz ayrımı yapılmaksızın bütün kadınlar kendilerine yönelik birçok saldırıyı şiddet olarak algılamadıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu nedenle şiddet türleri detaylandırılarak şiddet görüp görmediklerine yönelik sorularda oranlar diğer duruma göre daha yüksek ve gerçekçi çıkmaktadır.

Engelli kadınların %33,4'ü pandemi öncesinde şiddet türlerinden herhangi birisine maruz kalırken bu oran pandemi sürecinde %39,6'ya çıkmıştır.

Türkiye'de pandemi sürecinde engelli kadınlara yönelik şiddet %18,7 artmıştır.

Engelli kadınların pandemi sürecinde maruz kaldıkları şiddet türleri şu şekildedir; **Küfretme, korkutma, tehdit %10,2, dayak %4, gelirine zorla el koyma %6,7, ev harcamaları için para vermeme %6,7, cinsel ilişkiye zorlama %5,8, isteği dışında telefon, sosyal medya, mesaj, e-posta vb iletişim kanallarını kontrol etme %6,2.**

Pandemi sürecinde engelli kadınların şiddet görme oranlarındaki artış birçok ülkede kadına yönelik şiddetteki artışla paralellik göstermektedir.

Pandemi öncesi dönem için BM İstatistik Bölümü⁴¹ (UNSTATS) verilerine göre kadına yönelik şiddet; Uganda'da %42,7, Kenya'da %37, Hindistan'da %35,1, Mısır'da %33,2, Türkiye'de %36, Fransa'da %25, Almanya'da %20, İtalya'da %17, Hollanda'da %22, İspanya'da %12, Yunanistan'da %18 ve Bulgaristan'da %22'dir.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 25. Coronavirus-19 (COVID-19) Güncellemesi, Hassas Grupları Koruma, **"Pandeminin Gölgesinde – Kadın ve Kız Çocuklarına Şiddete Yakından Bir Bakış"**¹⁹ raporuna göre ise pandemi öncesinde zaten yüksek olan kadına yönelik şiddet pandemi döneminde hızla artmaktadır. Bazı ülkelerdeki kadına yönelik şiddetteki artışlar; Fransa'da %30 Singapur'da %33, Kıbrıs'ta %30, Arjantin'de %25 oranlarındadır.

Türkiye'de söz konusu artışın %30 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Küresel boyutta cinsiyet eşitliği savunucusu **Women Deliver**'dan⁴² Marcy Hersh, *"Şiddet tüm kriz durumlarında artar"* *"Endişelendiğimiz şey, şiddet oranları artarken, hizmet sunumlarının ve kadınların bu hizmetlere erişimlerinin azalmasıdır. Gerçek tehlike budur "* diyerek hükümetlerin artan şiddet karşısındaki sorumluluklarını hatırlatmaktadır.

Uygulanan şiddetin kaynağı açısından ise durum şu şekildedir; engelli kadınların %34'ü eşlerinin, %16'sı babalarının, %13'ü annelerinin, %11'i ise çocuklarının şiddetine maruz kalmışlardır.

Engelli kadınlara yönelik şiddetin %80'i ev içi kaynaklıdır.

Kadıköy Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü "COVID-19 Pandemi Sürecinde Kadınların Yaşadığı Sorunlar" başlıklı çalışmasında "Covid-19 pandemi sürecinde evler koruyucu ortamlar olması gerekirken kadın ve kız çocukları için hakların ihlal edildiği, seslerinin bastırıldığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin derinleştiği mekânlar oldu" sonucuna ulaşmıştır.

⁴¹ <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/738213>

⁴² <https://womendeliver.org/>

Betimleme 2: Gaziantep futbol takımı sahaya çıkarken, üzerinde “Kadına Yönelik Şiddete Son Ver! Sloganı yazan BM Kadın Birimi’nin pankartını taşımaktadır. Pankartın baş tarafında “Kadına Yönelik Şiddeti Sonlandırmak İçin BİRLEŞİN” sloganı daha küçük şekilde yer almaktadır.

Kanun kapsamında şiddet olarak belirtilen tutum, tavır ve davranışlarda bulunan ya da bulunma tehlikesi olan kişiler, şiddet uygulayan kişiler olarak tanımlanmakta ve şiddet vakaları incelendiğinde bu kişilerin kadınların en yakınlarında bulunan erkekler olduğu görülmektedir.⁴³

Engelli kadınlara yönelik şiddetin büyük oranda aile içi şiddet şeklinde gerçekleşmesi uygulanan şiddetlerin resmi makamlara iletilmesini, raporlanmasını ve failer hakkında cezai işlem uygulanmasını engellemektedir.

Sosyo Politik Saha Araştırması Merkezi¹¹ tarafından yapılan çalışmada ise kadınlara yönelik şiddetin %85’inin aile içi kaynaklı olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmalarda elde edilen verilerde paralellik bulunmaktadır.

BM Nüfus Fonu (UNFPA)“Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden COVID-19⁴⁴” raporunda “Salgın ve hastalıklar hâlihazırdaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve savunmasızlıkları pekiştirerek hane içinde gerilimin artması nedeniyle kadınların eş/partner şiddeti ve aile içi diğer şiddet türlerine daha fazla maruz kalmalarına yol açmaktadır” Covid-19 kapsamında alınacak önlemlerde bu durumun gözetilmesi gerektiğini belirtmektedir..

BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme² Engelli kadınların ve kızların şiddete uğramaya, yaralanmaya veya istismara karşı daha büyük bir risk altında olduklarını ve bu duruma karşı taraf devletlerin uygun yasal, idari, sosyal, eğitsel ve diğer tüm tedbirleri alması gerektiğini belirtmektedir.

Ayrıca sözleşmenin 11.maddesinde; “**acil insani durumlar ve doğal afetler de dahil olmak üzere risk durumlarında engellilerin korunması ve güvenliğinin sağlanması için insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuk çerçevesinde hükümetler gerekli**

Betimleme 3: Fotoğraf bir eylemde çekilmiş ve fotoğrafı slogan yazılı döviz kaplamakta, dövizin yan tarafında bir kadın görünmektedir. Mor renkte karton üzerine “Erkeklik Coronadan Daha Öldürücü” sloganı yazılmaktadır.

⁴³ <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf>

⁴⁴ https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Turkish_COVID-19_A_Gender_Lens_Guidance_Note.pdf

tedbirleri almak zorundadır” denilerek taraf devletlere pandemi vb durumlar için somut görevler verilmektedir

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)⁴⁵ *“yetkili makamlara, ani tehlike durumlarında, aile içi şiddet faillerinin, mağdurun veya risk altındaki şahsın ikametgahını yeterli bir süre için terk etme emri verme ve faillerin, mağdurun veya risk altındaki şahsın ikametgahına girmesini veya mağdurla veya risk altındaki şahısla temas etmesini yasaklama yetkisi verilmesini temin edecek yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır”* hükmünün bulunmasına karşın; Türkiye’de pandemi döneminde bu hükmü yok sayan ve kadınların hak ihlaline uğramasına neden olan uygulamalar hayata geçirilmiştir.

Hakimler ve Savcılar Kurulu’nun (HSK) COVID-19 Kapsamında İlave Tedbirler:6284 Sayılı Kanun kapsamında verilen tedbir kararlarının yükümlülerin korona virüs kapsamında sağlığını tehdit etmeyecek şekilde değerlendirilmesi gerektiğine dair kararı²⁰ çerçevesinde kadına yönelik şiddet konulu birçok davanın ileri bir tarihe ertelenmesi, adliyelerin sınırlı çalışması, polisin birçok bölgede başvuru almaması ve sığınma evlerinin başvuru kabul etmemesi kadınların daha fazla ev içi şiddete uğramasına ve şiddet failleriyle aynı mekanda yaşamaya devam etmesine neden olmaktadır.

Engelli kadınların şiddetten korunması ve hak ihlaline uğramasını engellemeye yönelik BM Engelli Hakları Sözleşmesi dışında ulusal ve uluslararası düzeyde engelli kadınlara özgülenmiş araştırma ve politikalar geliştirilmediği anlaşılmaktadır.

Bu durum engelli kadınların, çoklu ayrımcılığa uğramasının yanında savunmasız kalmalarına neden olmaktadır.

“Normal zamanlar” için engelli kadınlar aleyhine bir durum yaratan bu eksiklik pandemi gibi acil durum hallerinde engelli kadınları tamamen savunmasız bırakmaktadır.

Betimleme 4: Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu’nun bir yürüyüşünden fotoğraf. Mor zemin üzerinde “Yaşam Hakkımızı Alacağız” sloganı yazıyor kadınlar ve pankartın arkasında yürüyor.

Engelli Hakları Komitesi’nin 25.11.2016 tarihli ve 3 No’lu Genel Yorumunda belirtilen; *“Uluslararası ve ulusal engellilik ile ilgili yasa ve politikalar, engelli kadın ve kız çocuklarıyla ilgili yönlerini tarihsel olarak ihmal etmiştir. Buna karşılık, kadınlara yönelik yasalar ve politikalar da geleneksel olarak engelliliği göz ardı etmiştir. Bu görünmezlik, engelli kadın ve kız çocuklarına karşı birden fazla ve kesişen ayrımcılık biçimlerinin güçlenmesine neden olmuştur”* durumu gerek uluslararası hukuk açısından gerekse de Türkiye ulusal hukuku açısından telafi edilmelidir.

Kadına yönelik şiddetin büyük oranda aile içi kaynaklı olduğu şartlarda, **“Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi”**’nin (İstanbul Sözleşmesi) tartışılır duruma getirilmesi, kadınlar ve engelli kadınlar için büyük riskler oluşturmaktadır. Sözleşmenin tartışılır hale getirilmesi aile içi şiddeti meşrulaştırmakta ve yukarıda aktarılan oranların

⁴⁵ <https://rm.coe.int/1680462545>

her geçen gün daha da artmasına neden olmaktadır. **İstanbul Sözleşmesi**'nin tartışılır hale getirilmesi kadınların maruz kaldıkları hak ihlallerinin üzerinin örtülmesi ve suç ve faillerin cezasız kalması sonucunu doğuracağı kesindir.

2.6. Hak İhlallerine Karşı Hak Arama Mekanizmalarına Başvuru Yönünden Durum

Engelli kadınların %27,3'ü pandemi sürecinde herhangi bir hak ihlaline uğradığını düşünmektedir.

Engelli kadınların maruz kaldıklarını düşündükleri hak ihlalleri özet olarak şu şekildedir;

- İşitme engelli kadınların başka kişilerin şeffaf maske kullanmamasından dolayı iletişim kuramamak,
- Kaldırım ve rampaların erişilebilirliğe uygun olmaması,
- Sosyal yardım alamamak,
- Ev işi yükünün artması,
- Fizik tedavi vb sağlık hizmetlerine erişememek,
- Sağlık kuruluşunda çalışan engelli kadınların idari izin kullanamaması,
- İşten çıkarılma
- Zihinsel engelli çocuğunun, oturdukları apartmanın ortak alanlarını kullanmasına apartman sakinlerinin izin vermemesi
- Özel gereksinimli çocuğunun eğitimden mahrum kalması
- Ekonomik sıkıntılardan kaynaklı aile içi psikolojik ve fiziksel şiddet görmek,
- Engelli ve kronik hasta olmasına rağmen, sağlık çalışanı olarak gece görevi ve filyasyona görevine gönderilmek
- Şehirler arası seyahat edememek,
- Pandemi hakkındaki bilgilerin erişilebilir olmaması

Pandemi sürecinde hak ihlaline uğradığını düşünen engelli kadınların %80'i herhangi bir hak arama mekanizmasına başvurmamıştır.

Hak arama mekanizmalarını kullanan engelli kadınların %71,6'sı ise bu mekanizmaların erişilebilir olmadığını düşünmektedir.

Engelli kadınların hak arama mekanizmalarını kullanma oranının düşük olmasına ek olarak bu mekanizmaların erişilebilir olmaması engelli kadınları savunmasız bırakmakta ve maruz kalınan hak ihlallerinin sürekliliğine neden olmaktadır.

CEDAW Kadınların Adalete Erişimlerine İlişkin Tavsiye Kararında “Kadınlarla ilgili kesişen faktörler olan etnik köken, yerel statü veya azınlık statüsü, renk, sosyo-ekonomik statü ve/veya sınıf, dil, din veya inanç, siyasi görüş, engellilik ve diğer durumlar kadınlar için adalete erişimi daha da zor hale getirmektedir” diyerek kadınların ve çoklu ayrımcılığın mağduru olan engelli kadınların pandemi sürecinde yaşayabileceği mağduriyetin ipucunu vermektedir.

Kadınların ve özel olarakta engelli kadınların hak arama sürecinde yaşayabileceği mağduriyetlere karşı; **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi** 'nde “Herkesin anayasa ya da yasayla tanınmış temel haklarını çiğneyen eylemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler eliyle etkin bir yargı yoluna başvurma hakkı vardır”⁴⁶,

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi'nde özellikle risk durumlarında ulusal ve uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde gerekli tedbirlerin alınması gerektiği,

İstanbul Sözleşmesi'ne Taraflar Komitesi'nin COVID-19 salgını sırasında Sözleşme'nin uygulanmasına dair Bildirgesinde; Acil durum pek çok ülkede mahkemelerin faaliyetlerini yavaşlatmasına ve acil olmayan duruşmaların ertelenmesine neden olmuş olsa da mağdurların ve çocuklarının güvenliğinin kolluk kuvvetleri ve adli makamlar için öncelikli olmayı sürdürmesi gerektiği⁴⁷,

Engelli kadınların % 27,5'i
pandemi döneminde
öz bakım ihtiyaçlarını
karşılayamamıştır

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi

Sözleşmesi “Kadınların Adalete Erişimlerine İlişkin Tavsiye Kararı'nda Engelli kadınların adalet sistemlerine erişimleri konusunun özel olarak değerlendirilmesi gerektiği,

Dünya Sağlık Örgütü ve BM Engelli Hakları Özel Raportörü 'nün COVID-19 Salgını Sırasında Engelliliğin Gözetilmesi Bilgi Notunda⁴⁸ engelli bireylere yönelik şiddetin, istismarın ve ihmalin artması olasılığına karşı bu riskleri azaltmak için destek verin. Örneğin bu tür durumları bildirebilecekleri erişilebilir bir yardım hattı oluşturun önerileri sunulmaktadır.

Uluslararası insan hakları mekanizmalarının Türkiye dahil diğer devletlere öneri ve yükümlülük olarak sunduğu bu düzenlemelere karşı pandemi sürecinde Türkiye'de;

Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun (HSK) COVID-19 Kapsamında İlave Tedbirler: “6284 Sayılı Kanun kapsamında verilen tedbir kararlarının yükümlülerin korona virüs kapsamında sağlığını tehdit etmeyecek şekilde değerlendirilmesi gerektiğine” dair kararı²⁰, adliyelerin sınırlı çalışması, polis in

⁴⁶ http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf

⁴⁷ <https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2020/06/kad%C4%B1na-yo%CC%88nelik-s%CC%A7iddetle-mu%CC%88cadele-covid-19.pdf>

⁴⁸ https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2020/05/COVID-19_engelliligin_gozetilmesi_bilgi_notu_v2.pdf

birçok bölgede başvuru almaması ve sığınma evlerinin başvuru kabul etmemesi, başvuru kanallarının birçok engel grubu için erişilebilir olmaması, sokağa çıkma kısıtlamasının engellilerin kurumlara başvurusunu engellemesi gibi uygulamalar yaşanmış ve bu durum da kadınların ve engelli kadınların mağduriyetlerine ve mağduriyetin failleriyle yaşamlarını devam ettirme zorunluluğuna neden olmuştur.

2.7. Öz Bakım İhtiyaçlarını Karşılama Yönünden Durum

Pandemi döneminde engelli kadınların %27,5'i saç, tırnak, ayak, ağız, kısmi ve tüm vücut bakımı ve banyo gibi öz bakım ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını belirtmişlerdir.

Engelli kadınlar öz bakım ihtiyaçlarını kendilerinin karşılamalarının dışında arkadaşlarından, yakınlarından, eşlerinden destek aldığını veya evde ücretli hizmet aldıklarını belirtmişlerdir.

Sağlığın ve kişisel bakımın önemi pandemi gibi salgın durumlarında daha fazla artmaktadır.

Her 4 engelli kadından 1'nin pandemi koşullarında öz bakım ihtiyaçlarını karşılayamaması insana yaraşır yaşam sürme hakkına aykırı olduğu gibi engelli kadınların pandemi karşısında güçsüz kalması ve yaşama hakkının da ihlal edilmesi sonucunu yaratabilecektir.

Ayrıca engelli kadınlara öz bakım desteği verecek akraba, arkadaş gibi kişilerin alanında uzman olmaması ve virüs bulaşına karşı tedbir almama ihtimali de engelli kadınların sağlığını riske edecek bir durumdur.

BM Engelli Hakları Özel Raportörü C. Devandas Aguilar "COVID-19 ile Mücadele Sürecinde Engelli Nüfusa Dönük Alınması Gereken Tedbirler" başlıklı açıklamasında "Sosyal mesafelenme ve kendi kendini izole etme gibi sınırlayıcı önlemler, yemek, giyinmek ve öz bakım için başka insanların desteğine ihtiyaç duyan kişiler için imkânsız olabilir. Engellilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından bu destekler çok önemli ve devletlerin kriz boyunca bu desteklerin sürekliliğinin sağlanması için ekstra sosyal koruma tedbirler alması" gerektiğini belirtmektedir.

Engelli kadınların kişisel öz bakım ihtiyaçlarının karşılanması meselesi kişisel bir tercihten ziyade insan sağlığı açısından bir haktır ve devletler bu olanağı sağlamakla sorumludur.

2.8. Gündelik İhtiyaçlar ve Ev İşleri Yönünden Durum

Pandemi döneminde sosyal mesafe uygulaması ve sokağa çıkma kısıtlamaları engelli kadınların alışveriş, temizlik vb ihtiyaçlarını karşılama konusunda zorluklar yaşamasına ve iş yüklerinin artmasına neden olmuştur.

Pandemi döneminde engelli kadınların alışveriş ihtiyaçları büyük oranda kendileri veya aile bireyleri tarafından karşılanmıştır (%72).

Engelli kadınların %4,9'u arkadaşlarından destek alırken, %19,7'si sanal/internette alışveriş yapmıştır. Alışveriş ihtiyaçlarını yerel yönetimler ve kamu kurumlarının hizmet sağlaması yoluyla karşılayan engelli kadın oranı %2,9'dur.

Pandemi sürecinde ev içi iş yükünün büyük kısmının engelli kadınlar üzerinde olduğu anlaşılmıştır.

Engelli kadınların %63,1'i yemekleri ve %52'si de temizliği kendisinin yaptığını belirtmiştir.

Kamu kurumları ve yerel yönetimlerin bu süreçte birtakım uygulamaları olmasına rağmen bu uygulamaların yeterli düzeyde olmadığı veya engelli kadınların bu hizmetlere erişemediği anlaşılmaktadır.

Çalışmanın katılımcılarından birisi Vefa Destek Hattı'ndan yaklaşık 6 ayda bir defa destek alabildiklerini belirtmişlerdir.

Çalışmaya katılan engelli kadınların Alo 183 Whatsapp/telefon Hattını ve Vefa Destek Hattını kullanma oranları her ikisinde de %4'tür.

Kamu kurumlarının kullanıma soktuğu destek hatlarını kullanma oranının düşük olmasına rağmen, hatları kullanan engelli kadınların %62,7'si söz konusu hatların erişilebilir olmadığını belirtmiştir.

Engelli kadınların diğer bireylere nazaran gündelik alışveriş, temizlik vb ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanması ve bununla ilgili kamu kurumları tarafından oluşturulan mekanizmaların erişilebilir olmaması engelli kadınlara yönelik ayrımcı bir durumdur.

Kamu kurumları ve yerel yönetimlerin engelli kadınların ihtiyaçlarına özgülenmiş ve erişilebilir mekanizmalar oluşturması BM Engelli hakları Sözleşmesi'nin taraf devletlere vermiş olduğu görevlerdendir.

Sözleşmede ayrıca kamusal hizmetlerin diğer bireylerle eşit şekilde engellilerin ihtiyaçlarına cevap vermesi ve kamusal hizmetlerin erişilebilir olması gerektiği de belirtilmektedir.

2.9. Psikolojik Destek İhtiyacı Yönünden Durum

Çalışmaya katılan engelli kadınların %43,9'u pandemi sürecinde psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

Engelli kadınların %43,9'u pandemi döneminde psikolojik desteğe ihtiyaç duymuştur.

Psikolojik desteğe ihtiyaç duyan engelli kadınların ise sadece %7'si psikolojik destek alabildiğini belirtmiştir.

Psikolojik desteğe ihtiyaç duyan engelli kadınların %93'ü psikolojik destek alamamıştır.

Sağlık hizmeti sağlayan kuruluşların pandemi dışındaki hizmetleri askıya alması engelli kadınların psikolojik destek almasını engelleyen önemli bir durumdur.

Diğer taraftan engelli kadınların %70'nin açlık sınırı düzeyinde hane gelirine sahip olması özel destek almalarını engelleyen bir faktördür.

Psikolojik desteğe ihtiyaç duyan engelli kadınların %93'ü bu desteğe erişememiştir.

Evde kapalı kalma, izolasyon, sosyalleşememe, ihtiyaçların karşılanmasında zorluk, sağlık, işsizlik, ev içi iş yükünün artması, hane içi şiddet, ekonomik ve diğer çevresel koşulların engelli kadınlar üzerinde yarattığı olumsuz etkiler pandemi döneminde daha da artmıştır.

Bu faktörler engelli kadınların psikolojik desteğe daha fazla ihtiyaç duymalarına neden olmaktadır.

Pandeminin engelli kadınlar için sağlık yönünden riski yaratma ihtimali olduğu gibi uzun vadeli psikolojik destek almak zorunda kalma gibi olumsuzluklara neden olma ihtimali de vardır. Hükümetin

evde kapalı kalan yaşlı, çocuk, engelli ve diğer kesimlere yönelik planlı ve periyodik psikolojik destek hizmeti sağlaması, temiz hastane vb düzenlemelerle engelli kadınların hastanelerde psikolojik vb destek almalarının olanaklarının oluşturulması gerekmektedir.

3- İyi Uygulama Örnekleri

Türkiye de olduğu gibi uluslararası alanda da engelli kadınlara özgülenmiş, onların hak ihlallerini ortadan kaldırmaya yönelik politika ve uygulamalara rastlamak pek mümkün olmamaktadır.

Farklı ülkelerde engellilere ve kadınlara yönelik uygulamalardan engelli kadınların da faydalanabileceği varsayılarak kimi iyi uygulama örnekleri derlenmiştir.

Bu örnekler birebir temas kurulan yurtdışındaki uzmanlardan, yabancı kaynaklardan ve STÖ'lerin, sivil toplum platformlarının⁴⁹ yaptıkları çevrilerden yararlanılarak derlenmiştir.

İyi uygulama örneklerinden bir kısmı Türkiye ile benzer sosyo-ekonomik özelliklerin olduğu ülkelerden olup bunların Türkiye için örneklem olması mümkündür.

Diğer örneklerden ise faydalanılma olasılığı yadsınamaz.

Avustralya

- ✚ Sydney Üniversitesi engelli kişilerin Coronavirüs hakkındaki gerçekleri öğrenmelerine ve bu durumun etkisini nasıl yöneteceklerine dair yardımcı rehber⁵⁰ hazırlandı.
- ✚ Pandemi sürecinde engelliler yönünden sağlık alanının planlanmasını sağlamak için "Avustralya Sağlık Sektörü Yeni Coronavirüs için Acil Durum Müdahale Planı" hazırlandı⁵¹
- ✚ Women With Disabilities Australia, engelli kadınların salgından korunmaları için uyulması gereken temel ilkeler rehberi hazırlandı.⁵²
- ✚ Engellilere yönelik ulusal yardım hattı oluşturuldu
- ✚ Ekonomik gelirden yoksun engellilerin alışveriş ihtiyaçlarını karşılamak üzere Sivil Toplum Örgütleri, aktivistler ve gönüllüler tarafından mali destek kampanyası düzenlendi⁴⁹

Arjantin

- ✚ Engelli bireylere destek sağlayan çalışanlar kısıtlamalarından ve sosyal mesafe uygulamasından muaf tutuldu,
- ✚ Engellilik maaşı alan kişilere ek ödemeler yapıldı,
- ✚ Şiddet gören kadınlar eczaneden "Kırmızı Cerrahi Maske" isteyerek yardım talep etmektedir

Amerika Birleşik Devletleri

⁴⁹ <https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2020/07/COVID-19-engelli-haklari.pdf>

⁵⁰ <https://qdn.org.au/wp-content/uploads/2020/04/Person-Centred-Emergency-Preparedness-Planning-for-COVID-19.pdf>

⁵¹ <https://www.health.gov.au/resources/publications/management-and-operational-plan-for-people-with-disability>

⁵² <https://wwda.org.au/2020/03/coronavirus-covid-19-easy-read-update-16-march-2020/>

- ✚ Oluşturulan “Tele-Sağlık Hizmetleri” yoluyla hastalara video konferans ve telefon aracılığıyla bir dizi cinsel ve üreme sağlığı hizmetleri sunuldu,
- ✚ Covid-19 tıbbi bakımında engellilere yönelik ayrımcı uygulamaları engellemek için rehber hazırlandı,
- ✚ Engelli bireylere yönelik vergi indirimleri yapıldı,

Birleşik Arap Emirlikleri

- ✚ Engelli bireylere yönelik evlerde test yapılmasına yönelik bir program başlatılmış ve 650.000 engelliye evlerinde test yapıldı,

Birleşik Krallık

- ✚ Özel eğitim gerektiren engellilerin eğitim sürecine destek vermek amacıyla engelli aile ve bakıcılarına yönelik rehber hazırlandı,

Bahreyn

- ✚ 500 gönüllünün katıldığı kampanya ile kadınlar ve ailelere sağlık ve ekonomik koşulları yönünden destek olundu,

Fransa

- ✚ Otistik ve diğer zihinsel engel grubundaki çocukların ve refakatçilerinin günün belli saatlerinde sokağa çıkabilecekleri düzenlemeler yapıldı,
- ✚ Şiddete meyilli eşlerden kaçan kadınlar için 20.000 geceye kadar otel konaklaması devlet tarafından karşılandı⁵³
- ✚ Şiddet gören kadınlar eczaneden “Maske 19” isteyerek yardım talep ettiğini belirtmektedir,

Hollanda

- ✚ Kapalı oteller anne sağlık merkezi olarak kullanıldı,

San Marino

- ✚ Her insanın yaşam hakkına saygı gösterilmesi ve ayrımcılığın yapılmaması esaslı Covid-19 rehberi hazırlandı,

Kanada

- ✚ Engelli bireylerin ve temsilcilerinin de dahil olduğu ve engellilere yönelik hak ihlalleri ve alınacak tedbirler konusunda hükümete tavsiyelerde bulunacak COVID-19 Engellilik Danışma Grubu oluşturuldu,

Panama

- ✚ Günün belli saatleri engellilerin alışveriş ve ihtiyaçlarını karşılamaları için ayrıldı,

Peru

- ✚ Engellilik maaşı alan kişilere ek ödemeler yapıldı,

Tunus

- ✚ Engelli bireylere parasal yardım yapıldı,

Küresel Düzeyde

- ✚ Uluslararası Engelliler İttifakı (IDA) ve Uluslararası Engellilik ve Gelişim Konsorsiyumu (IDDC) tarafından engelli kişilerin hizmetlere erişimde deneyimledikleri ayrımcılık örnekleri hakkında farkındalık yaratmak için “Covid-19 Ayrımcılığın Sona Erdirilmesi kampanyası” başlatıldı⁵⁴

⁵³ <https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2020/07/COVID-19-Kadin-haklari.pdf>

⁵⁴ <https://www.internationaldisabilityalliance.org/discrimination-covid19>

- ✚ Uluslararası Engelliler İttifakı (IDA), Covid-19 Salgınında Engelli İnsanların Sesleri” çalışmasıyla onlarca ülkeden yüzlerce engellinin pandemi sürecindeki deneyimlerini derlemeye devam ediyor⁵⁵

4. Sonuç

Covid-19 pandemisi, toplumda var olan eşitsizlikleri çok kısa süre içinde daha fazla derinleştirirken, “normal” zamanlarda geride kalanların daha fazla hak kaybına uğramasına, hak ihlallerinin ve ayrımcı uygulamaların artmasına neden olmuştur.

Engelli kadınlar, engellilik ve kadınlığın kesişiminden kaynaklı maruz kaldıkları çoklu ayrımcılığı ve hak ihlalini pandemi döneminde daha fazla hissetmekte, kamusal hizmetlere erişebilme konusunda olağan zamanlara göre daha fazla güçlük yaşamaktadırlar.

Engelli kadınlar pandemi sürecinde şiddetin farklı şekilleriyle diğer zamanlara göre daha fazla karşılaşmakta fakat pandemi şiddetin görünürlüğünü engellemektedir.

Virüsün yayılmasını engellemek için alınan tedbirler engelli kadınların daha fazla evde kalmasına, toplumdaki izole olmasına ve ihtiyaçlarını karşılamaktan mahrum kalmasına neden olmaktadır.

Hükümetin alacağı tedbirlerin; ayrımcılığa uğrayanların hak kayıplarını daha fazla artırmayacak şekilde planlanması, kamusal hizmetlerin herkes için erişilebilir olması ve insan onuruna yaraşır yaşam sürme olanaklarının herkese sağlanması temel prensiplerine dayanması gerekmektedir.

Salgın bir sağlık sorunu olmasıyla beraber ekonomik, güvencesizlik, cinsiyet, engellilik, ırk, yurtsuzluk vb olgular üzerinden eşitsizlikleri daha da artıran bir olgudur.

Salgın halk sağlığı sorunudur ve alınacak tedbirlerde toplumun tüm kesimleri ve bu kesimlerin hakları gözetilerek planlanmalıdır.

Salgının özel olarak engelli kadınlar ve genel olarakta hak ihlali ve ayrımcılığa uğrayan tüm toplumsal kesimlerde olumsuz etkiler bırakmaması için;

Pandemi döneminde aşağıdaki önlemlerin alınması önerilmektedir;

- ❖ Acil durum, salgın, afet mevzuatı engellilere özgülenmiş ve özel tedbirler alınmış şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- ❖ Engelli bireylerin acil durum, afet, salgın gibi durumlara hazırlıklı olmalarını sağlayacak politikalar ve planlar oluşturulmalıdır.
- ❖ Acil durum, salgın, afet planlamasında “bir bütün-toplum” anlayışı benimsenmelidir. Bu yaklaşımda kadınların ve erkeklerin ihtiyaçlarının farklı olacağı, olağanüstü durum şartlarından kadınların daha fazla olumsuz etkilendiği göz ardı edilmemelidir.

⁵⁵ <https://www.internationaldisabilityalliance.org/content/voices-people-disabilities-during-covid19-outbreak>

- ❖ Hak ihlalleri konusunda Özellikle de yoksullar, engelliler, yerli halklar, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler veya mülteciler, LGBTİ+ bireyler, birden fazla ve kesişen ayrımcılık türüyle karşı karşıya kalan kişiler de dâhil olmak üzere dışlanan gruplara odaklanılmalıdır.⁵⁶
- ❖ “Toplumsal cinsiyet” yaklaşımı politika oluşturma, karar alıcıların belirlenmesi, uygulama süreçlerinin planlanması aşamalarında göz önünde bulundurulmalıdır.
- ❖ COVID-19 salgınına yönelik müdahalenin zararlı toplumsal cinsiyet normlarını, ayrımcı uygulamaları ve eşitsizlikleri yeniden üretmemesi için gerekli planlamalar yapılmalıdır⁵⁷
- ❖ Kadınların artan ev içi iş yükünü azaltacak tedbirler planlanmalı veya artan bu ev içi iş yükü kamu otoriteleri tarafından finanse edilmelidir.
- ❖ Evde kalma, ev içi iş yükü, işsizlik, çocuk-hasta vb bakımlarının kadınların ruh sağlığında yaratacağı bozulmaları gidermek için pandemi dönemi ve sonrasında kapsayan planlı psikolojik destek programları acil olarak oluşturulmalıdır.
- ❖ Etkin psikolojik destek hatları oluşturulmalıdır.
- ❖ Boşanma, şiddet gibi davaların yürütülemediği koşullarda kadınların boşanmak istedikleri veya şiddet gördükleri kişilerle aynı mekanı paylaşmalarının önüne geçilmelidir.
- ❖ Toplumsal cinsiyet temelli şiddet mağdurlarına yönelik koruma yapıları ve hizmetler temel hizmetler olarak ilan edilmelidir.
- ❖ Sığınma evleri pandemi koşullarında kadınların başvurusuna ve kullanımına açık olmalıdır.
- ❖ Sokağa çıkma vb kısıtlama dönemlerinde engelli kadınların engel gruplarının gerekliliklerine göre serbest hareket edebileceği zaman ve mekanlar belirlenmelidir.
- ❖ Doğum kontrol ve gebelik takibine yönelik hizmetler pandemi gerekçesiyle askıya alınmamalıdır.
- ❖ Kamplarda yaşayan göçmen, mülteci engelli kadınların birçok yönden ayrımcılık ve hak ihlaline uğradığı göz önünde bulundurulmalı ve politikalar oluşturulmalıdır.
- ❖ Kamplarda yaşayan göçmen, mülteci engelli kadınlara yönelik üreme sağlığı, doğum kontrolü, meme ve rahim kanseri gibi konularda pandemi sürecini de kapsayacak sağlık hizmetleri sunulmalıdır.
- ❖ Engelli çocuk annelerinin ihtiyaçlarının karşılanması, psikolojik destek sunulması konularında merkezi ve yerel yönetimler etkin planlamalar yapmalıdır.
- ❖ Farklı engel gruplarının ihtiyaçları gözetilerek uzaktan eğitim uygulamaları ve materyalleri erişilebilir hale getirilmelidir.
- ❖ Eğitimde kimsenin geride kalmayacağı şartlar oluşturulmalıdır.
- ❖ Şeffaf maske kullanımının toplumda yaygınlaşması için farkındalık oluşturulmalı ve bu yönde üretimler planlanmalıdır.
- ❖ Kamu kurumlarında, özellikle de pandemi sürecinde sağlık kuruluşlarında işaret dili tercümanı bulundurulmalıdır.
- ❖ Kalabalık kişilerin yaşadığı ailelerde, kronik rahatsızlığı olan engellilerde, solunum sistemine bağlı engelli olan kişilerde, hamile engelli kadınlarda virüsün bulaş durumu testlerle sık sık kontrol edilmelidir.

⁵⁶ https://turkey.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/COVID-19_A_Gender_Lens_Guidance_Note_Turkish.pdf

⁵⁷ https://turkey.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/COVID-19_A_Gender_Lens_Guidance_Note_Turkish.pdf

- ❖ Özellikle kronik rahatsızlığı olan engellilerin virüs salgını dışındaki durumlarda başvurabilecekleri “temiz hastane” vb sağlık planlamaları yapılmalıdır.
- ❖ Test kullanımı konusunda kronik rahatsızlıkları olan engellilere öncelik verilmeli ve bu hizmetler kamu tarafından ücretsiz karşılanmalıdır.
- ❖ Engelliliğe bağlı ilaç ve araç-gereçlerin temininde pandemi sürecinin aksamalar yaratmaması için kamu otoritesi gerekli tedbirleri almalıdır.
- ❖ Engellilerin büyük bir kısmının normal şartlarda da yoksulluk içinde olduğu düşünülerek pandemi döneminde ek gelir sağlanmalıdır.
- ❖ Engellilerin işten çıkarılması yasaklanmalıdır.
- ❖ Engellilere yönelik ücretsiz izin uygulaması yasaklanmalıdır.
- ❖ Kısa Çalışma Ödeneği ile yaşamını devam ettirmek zorunda kalan engellilere devlet tarafından ek kaynaklar sağlanmalıdır.
- ❖ Engelli kadınların insanca yaşam olanağına sahip olacağı konutlarda yaşaması için ucuz toplu konut politikası veya ek destekler sağlanmalıdır.
- ❖ Kamu ve yerel yönetim kuruluşları tarafından engellilere yönelik etkin evde destek hizmetleri planlanmalıdır

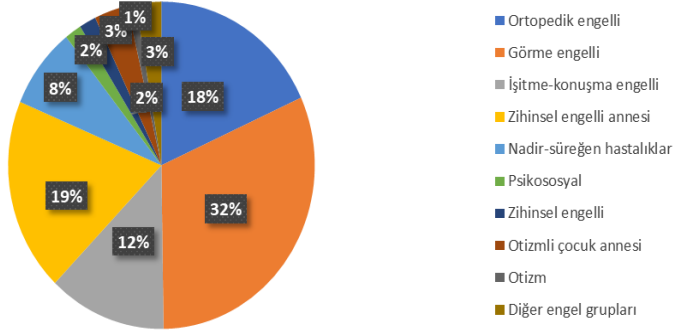

EK GRAFİKLER

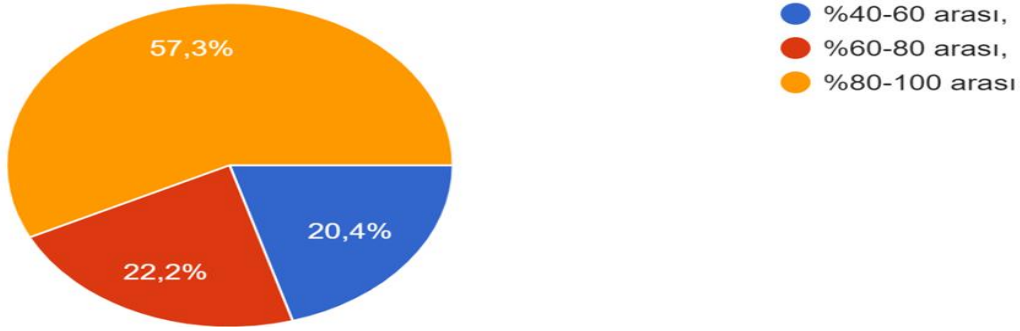

Katılımcıların Engel Grupları

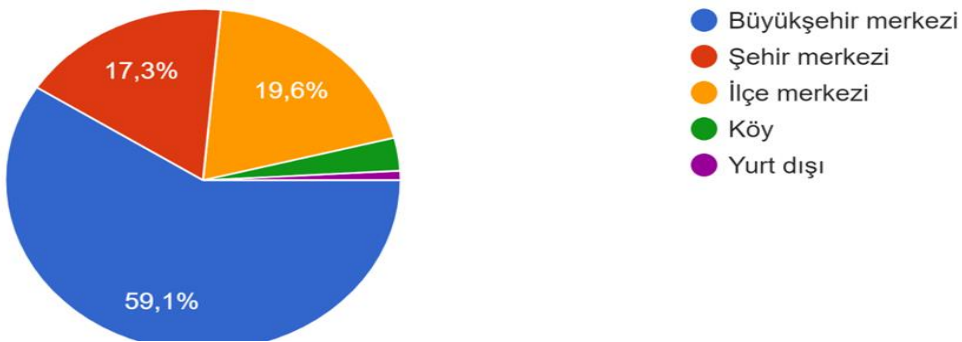
Resmin Betimlemesi 1: Katılımcıların engel gruplarına göre dağılımlarının grafik gösterimidir. Engel gruplarının katılım oranları; %32 görme engelli, %18 ortopedik engelli, %19 zihinsel engelli annesi, %12 işitme-konuşma engelli, %8 nadir-süreğen hastalıklar, %2 psikososyal, %3 otizmli çocuk annesi, %2 zihinsel engelli, %1 otizm, %3 diğer engel gruplarından.

Katılımcıların Engel Oranları

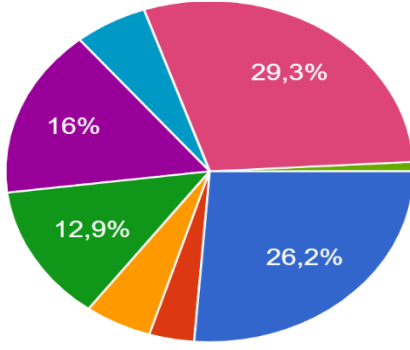
Resmin Betimlemesi 2: Katılımcıların engel oranlarına göre dağılımının grafik gösterimidir. Engel oranlarına göre katılımcı oranları; %57,3 %40-60 arası engelli, %22,2 %60-80 arası engelli ve %20,4 %80-100 arası engellidir.

Katılımcıların Yaşadıkları Yer

Resmin Betimlemesi 3: Katılımcıların yaşadıkları yerlere göre dağılımın grafik gösterimidir. Katılımcıların yaşadıkları yerlere göre oranlar; %59,1 Büyükşehir merkezi, %17,3 Şehir merkezi, %19,6 İlçe merkezi, %3,1 Köy, %1 Yurtdışı

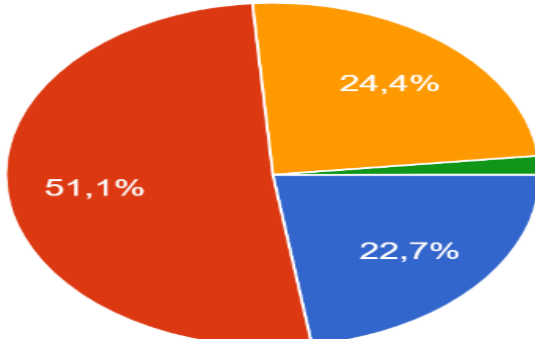
Katılımcıların Yaşadıkları Bölge

- İç anadolu bölgesi
- Doğu anadolu bölgesi
- Güneydoğu anadolu bölgesi
- Akdeniz bölgesi
- Ege bölgesi
- Karadeniz bölgesi
- Marmara bölgesi
- Yurtdışı

Resmin Betimlemesi 4: Katılımcıların yaşadıkları bölgelere göre dağılımın grafik gösterimidir. Katılımcıların yaşadıkları bölgelere göre oranlar; %26,2 İç Anadolu bölgesi, %3,5 Doğu Anadolu bölgesi, %5,3 Güneydoğu Anadolu bölgesi, %12,9 Akdeniz bölgesi, %16 Ege bölgesi, %5,7 Karadeniz bölgesi, %29,3 Marmara bölgesi, %0,8 Yurtdışı

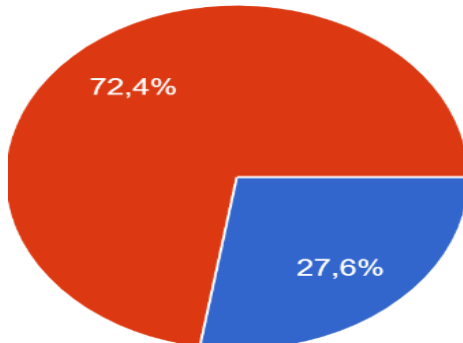
Katılımcıların Yaşları

- 18-30
- 31-45
- 46-60
- 61 ve üzeri

Resmin Betimlemesi 5: Katılımcıların yaşlarına göre dağılımının grafik gösterimidir. Katılımcıların yaşlarına göre dağılımı; 18-30 yaş arası %22,7, 31-45 yaş arası %51,1, 46-60 yaş arası %24,4, 61 ve üstü yaş %1,8

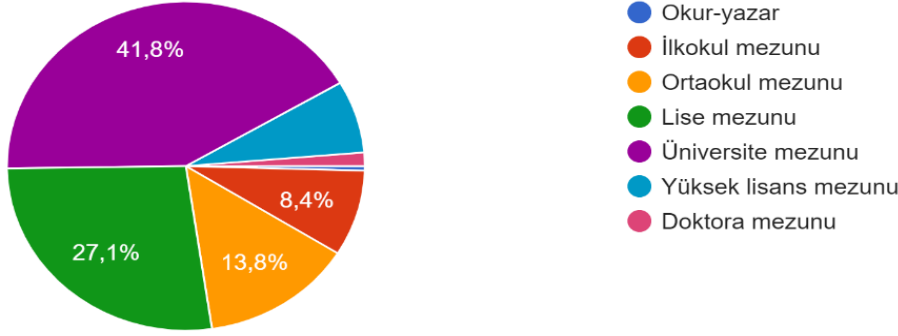
Kronik Rahatsızlığı Var mı?

- Evet
- Hayır

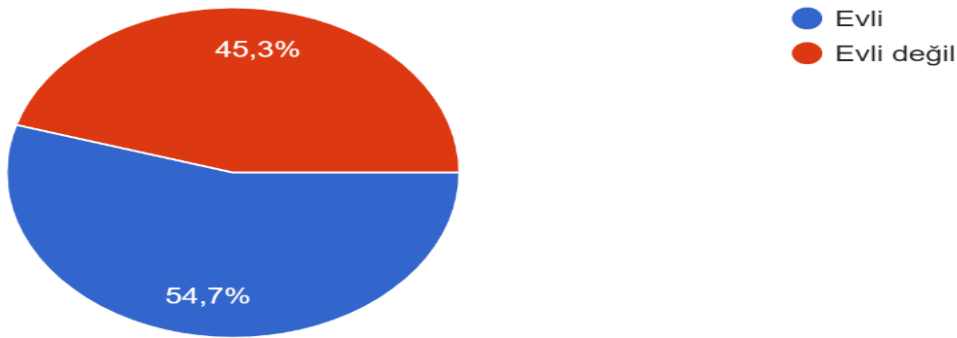
Resmin Betimlemesi 6: Katılımcıların kronik rahatsızlıkları olup olmadığının grafik gösterimidir. Kronik rahatsızlığı olanlar %27,6, olmayanlar %72,4'tür.

Katılımcıların Eğitim Durumu

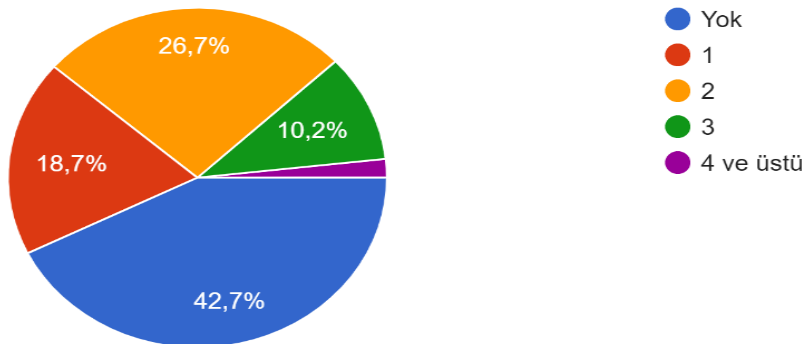
Resmin Betimlemesi 7: Katılımcıların eğitim durumlarının grafik gösterimidir. Katılımcıların; %0,4 Okuryazar, %8,4 İlkokul, %13,8 Ortaokul, %27,1 Lise, %41,8 Üniversite, %7,8 Yüksek Lisans, %1,3 Doktora mezunudur.

Katılımcıların Medeni Durumu

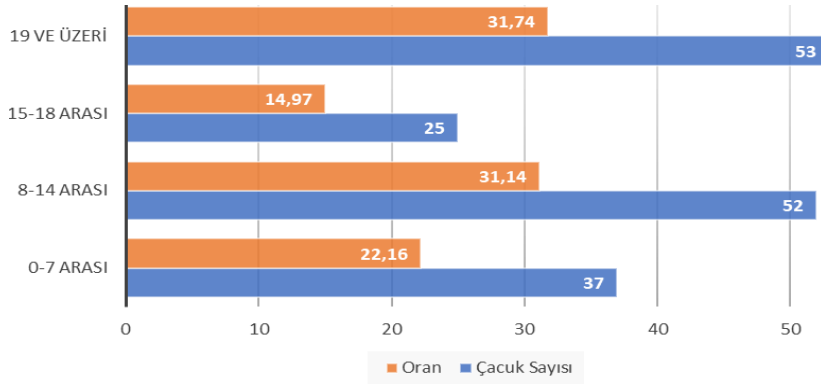
Resmin Betimlemesi 8: Katılımcıların medeni durumlarının grafik gösterimidir. Katılımcıların %54,7'si evli, %45,3 ise evli değil.

Katılımcıların Çocuk Sayısı

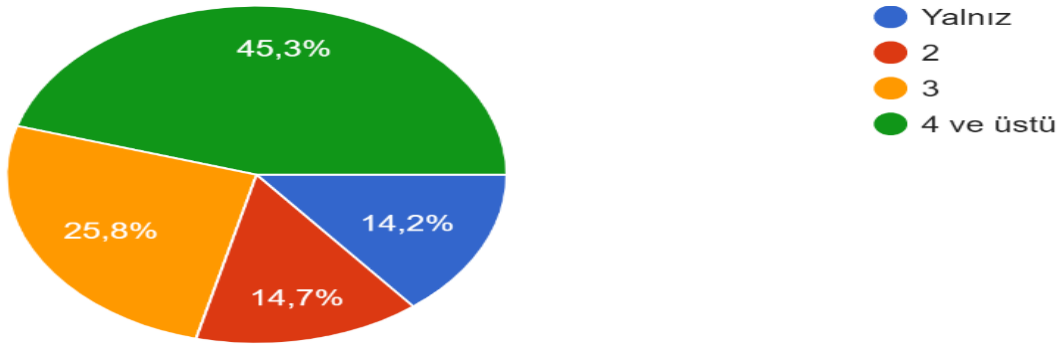
Resmin Betimlemesi 9: Katılımcıların çocuk sayılarının grafik gösterimidir. Katılımcıların %42,7'sinin çocuğu yok, %18,7'sinin 1 çocuk, %26,7'sinin 2 çocuk, %10,3'nün 3 çocuk ve %1,8'nin 4 ve üstünde çocuğu var.

Katılımcıların Çocuklarının Yaş Grupları

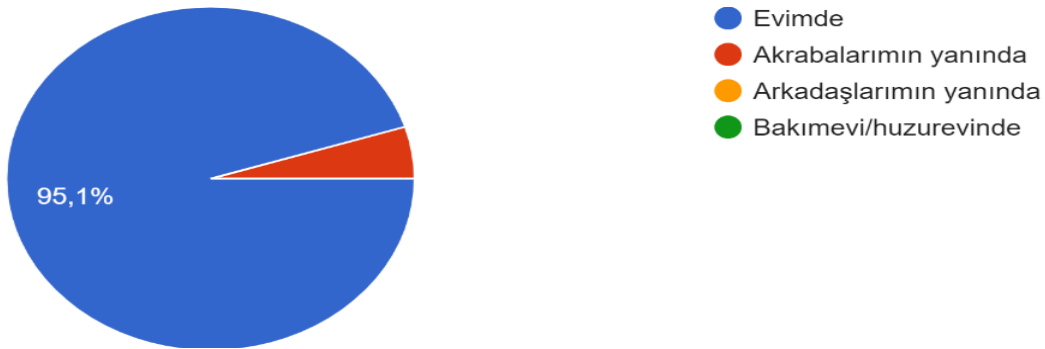
Resmin Betimlemesi 10: Katılımcıların çocuklarının yaş gruplarına göre dağılımının grafik gösterimidir. 0-7 yaş aralığındaki çocuk sayısının oranı %22,1, 8,14 yaş aralığındaki çocuk sayısının oranı %31,1, 15-18 yaş aralığındaki çocuk sayısının oranı %14,9, 19 ve üzeri yaştaki çocuk sayısının oranı %31,7'dir.

Aynı Evi paylaşan kişi Sayısı

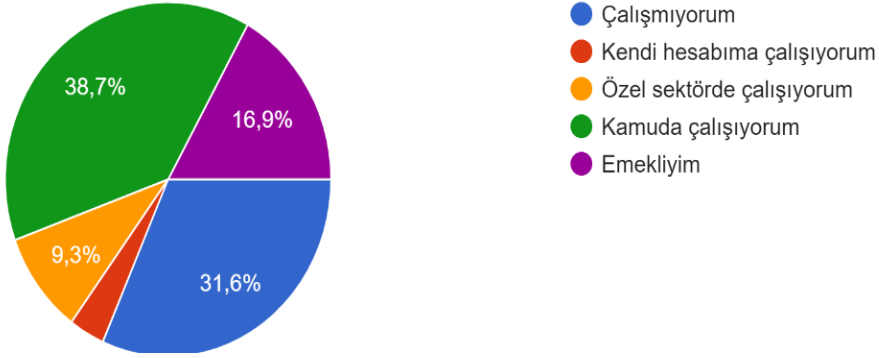
Resmin Betimlemesi 11: Aynı evi paylaşan kişi sayısının grafik gösterimidir. Aynı evi paylaşan kişi sayısının oranları şu şekildedir; yalnız yaşayan %14,2, 2 kişi %14,7, 3 kişi %25,8, 4 ve üstü sayıda kişiyle beraber yaşayan %45,3

Yaşadığı Yer/Mekân

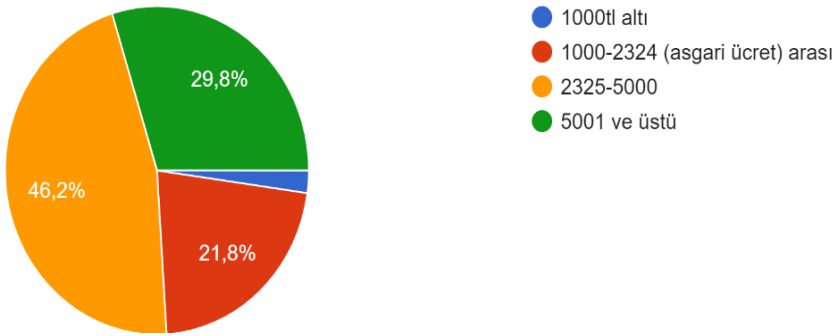
Resmin Betimlemesi 12: Katılımcıların yaşadıkları yerin/mekânın oransal grafik gösterimidir. Katılımcıların %95,1 kendi evinde, %4,8'i akrabalarının yanında yaşamaktadır.

Çalıştıkları Sektörler

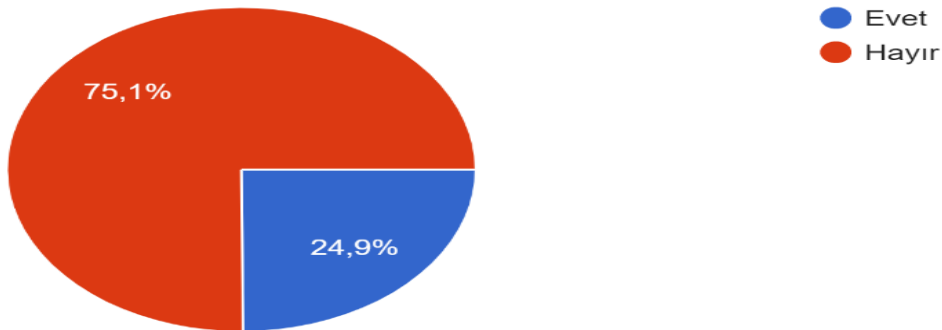
Resmin Betimlemesi 13: Katılımcıların çalıştıkları sektörlerin oransal grafik gösterimidir. Katılımcıların %31,6'sı çalışmıyor, %3,5 kendi hesabına, %9,3 özel sektör, %38,7 kamuda çalışıyor, %16,9'u emeklidir.

Hane Halkının Aylık Toplam Geliri

Resmin Betimlemesi 14: Katılımcıların aylık hane halkı gelirinin oransal olarak dağılımını gösterir grafik. Katılımcıların; %2,2'si 1000TL'nin altında, %21,8'i 1000-2324TL (asgari ücret) arasında, %46,2'si 2325-5000TL arasında, %29,8'i 5001TL ve üstünde aylık hane halkı gelirine sahiptir.

Uzaktan/evden çalışma Durumu

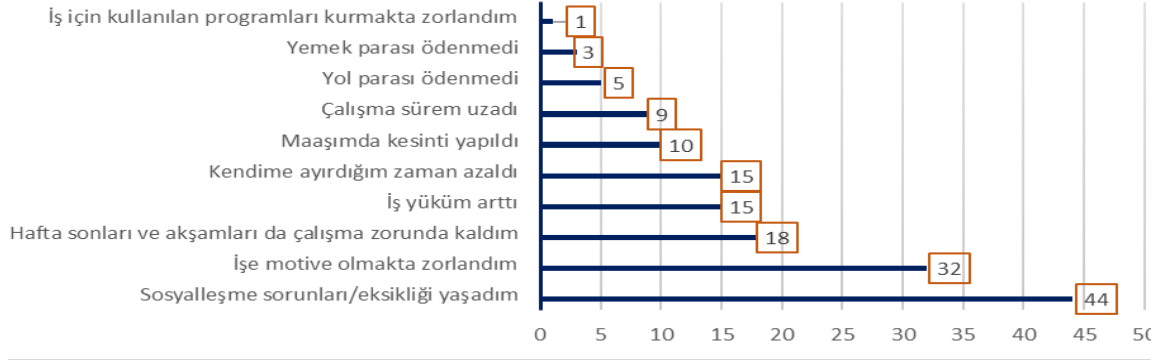

Resmin Betimlemesi 15: Katılımcıların pandemi döneminde uzaktan çalışma durumlarının grafik gösterimidir. Katılımcıların %24,9'u uzaktan/evden çalışmış, %75,1'i uzaktan/evden çalışmamıştır.

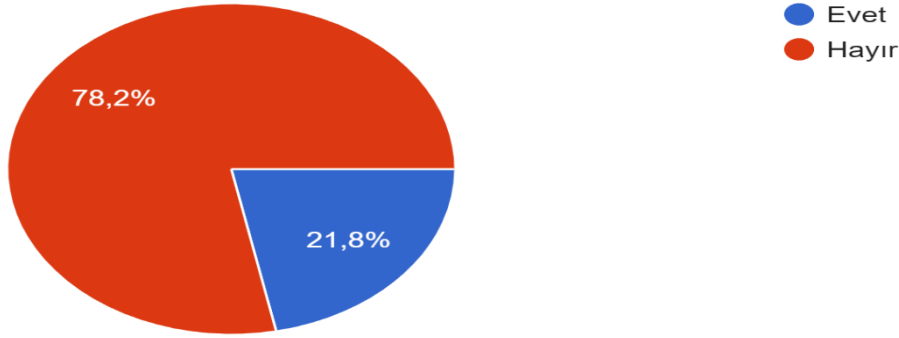
Uzaktan/evden Çalışmada Yaşanan Sorunlar

Evden/Uzaktan Çalışmada Yaşanan Sorunlar

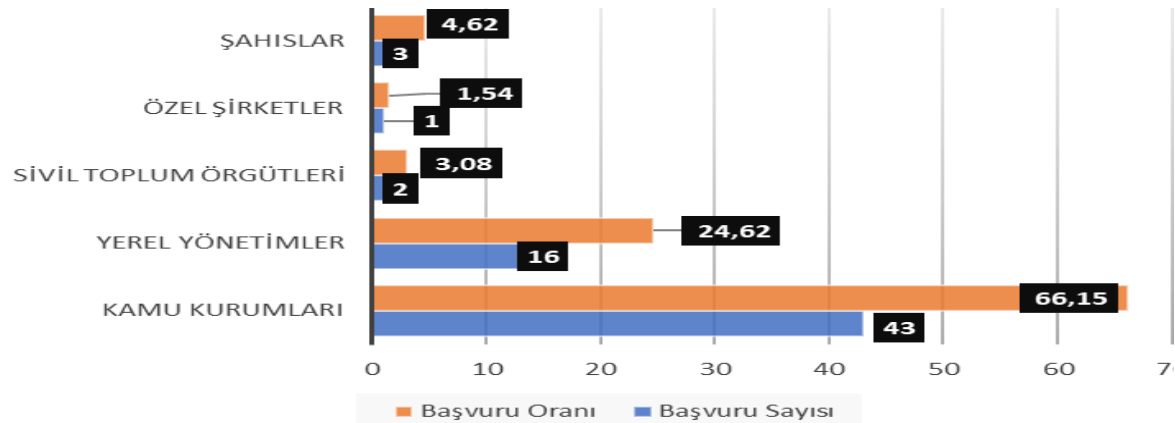
Resmin Betimlemesi 16: Katılımcıların uzaktan/evden çalışma sırasında yaşadıkları sorunların sütun şeklinde oransal grafik gösterimidir. Verilen cevapları ve oranları şu şekildedir; %44 sosyalleşme sorunu, %32 işe motive olmakta zorlandım, %18 hafta sonları ve akşamları da çalıştım, %15 iş yükünün artması, %15 kendime ayırdığım zaman azaldı, %10 maaşımda kesinti yapıldı, %9 çalışma sürem uzadı, %5 yol parası ödenmesi, %3 yemek parası ödenmedi, %1 iş için kullanılan programları kurmakta zorlandım.

Sosyal Yardım Talebi

Resmin Betimlemesi 17: Katılımcıların sosyal yardım talep edip etmediklerini gösterir grafik. Katılımcıların %21,8'i sosyal yardım talep etmiş %78,2'si ise talep etmemiştir.

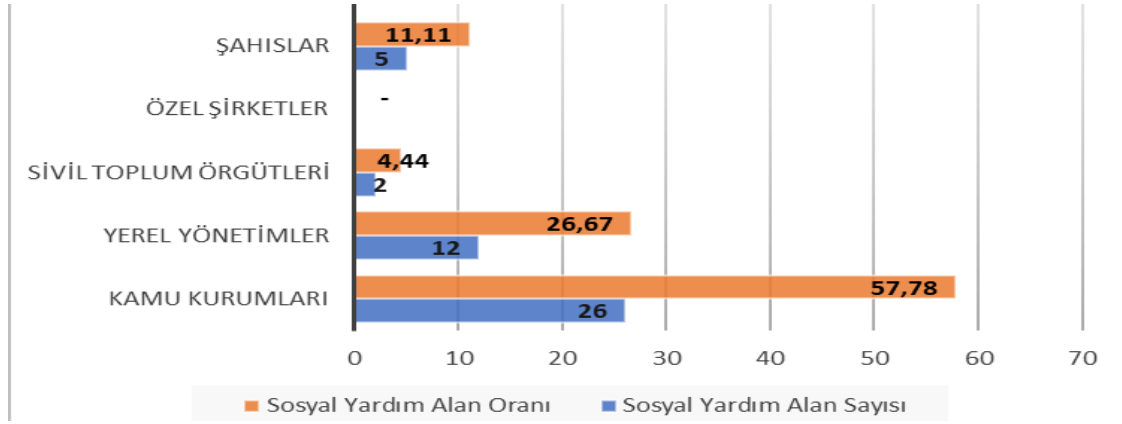
Sosyal yardım Talep Edilen Yerler

Resmin Betimlemesi 18: Sosyal yardım talep edilen yerleri gösterir grafik. Katılımcıların; %66,1'i kamu kurumlarından, %24,6'sı yerel yönetimlerden, %3'ü STÖ2lerden, %1,5'i özel şirketlerden, %4,6'sı şahıslardan yardım talebinde bulunmuştur.

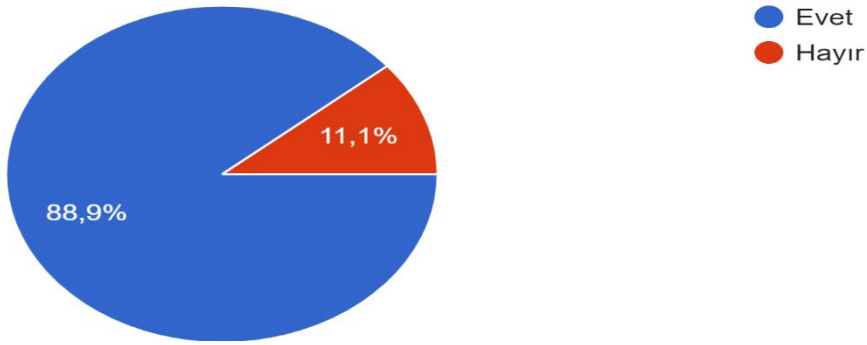

Sosyal Yardım Alınan Yerler

Resmin Betimlemesi 19: Katılımcıların sosyal yardım aldıkları yerleri gösterir grafik. Katılımcıların; %57,7'si kamu kurumlarından, %26,6'sı yerel yönetimlerden, %4,4'ü STÖ'lerden, %11,1'i şahıslardan yardım almışlardır.

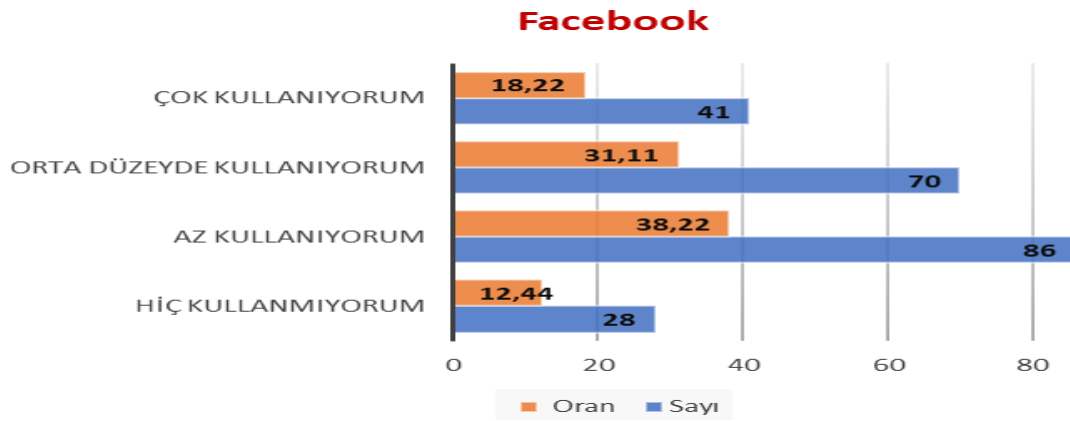
İnternete Erişim olanağı

Resmin Betimlemesi 20: Katılımcıların internete erişim olanağının grafik gösterimidir. Katılımcıların %88,9'u internete erişim olanağı olduğunu, %11,1'i internete erişim olanağı olmadığını belirtmiştir.

Medya Kullanım Durumları

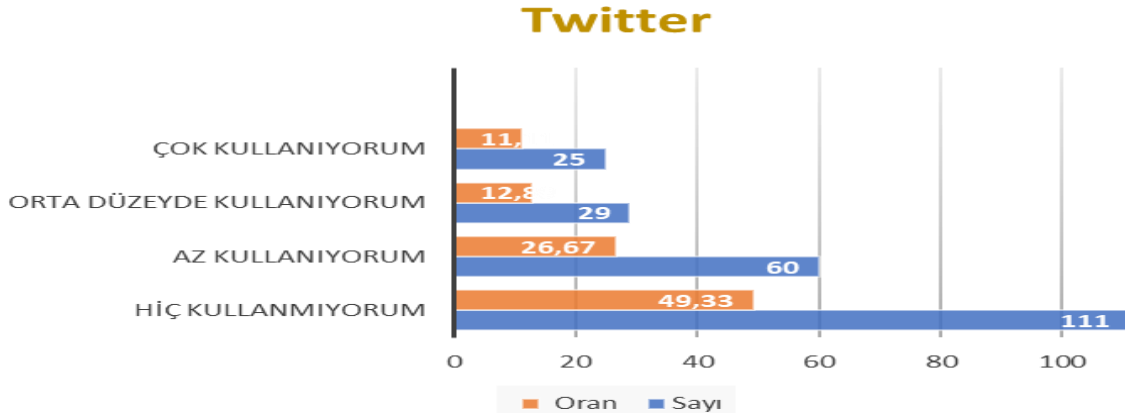
Facebook

Resmin Betimlemesi 21: Katılımcıların Facebook'u kullanma durumlarını gösterir grafik. Katılımcıların; %14,4'ü hiç kullanmadığını, %38,2'si az kullandığını, %31,1'i orta düzeyde kullandığını, %18,2'si çok kullandığını belirtmiştir.

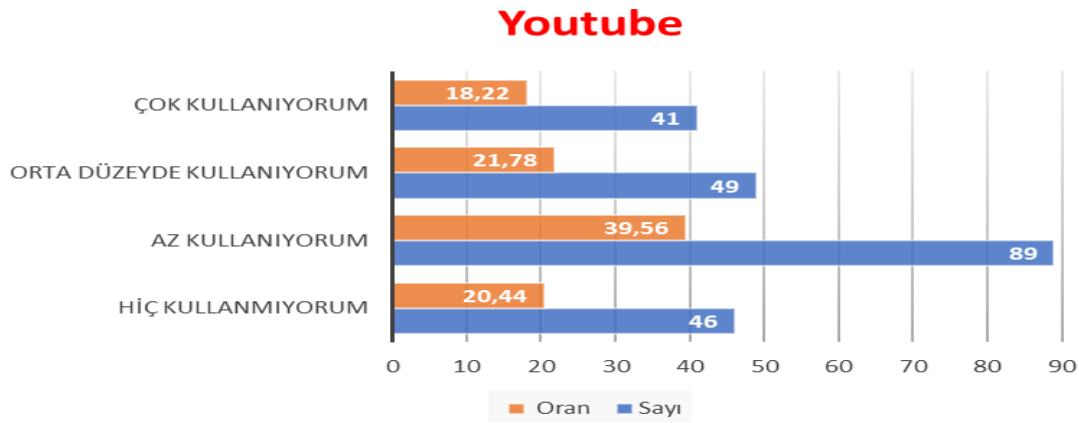

Twitter

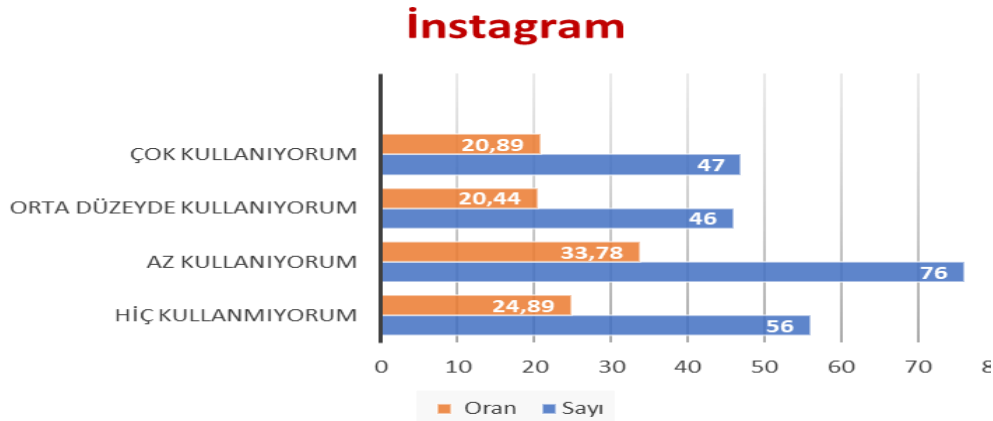
Resmin Betimlemesi 22: Katılımcıların Twitter'ı kullanma durumlarını gösterir grafik. Katılımcıların; %49,3'ü hiç kullanmadığını, %26,6'sı az kullandığını, %12,8'i orta düzeyde kullandığını, %11'i çok kullandığını belirtmiştir.

Youtube

Resmin Betimlemesi 23: Katılımcıların Youtube'ı kullanma durumlarını gösterir grafik. Katılımcıların; %20,4'ü hiç kullanmadığını, %39,5'i az kullandığını, %21,7'si orta düzeyde kullandığını, %18,2'si çok kullandığını belirtmiştir.

İnstagram

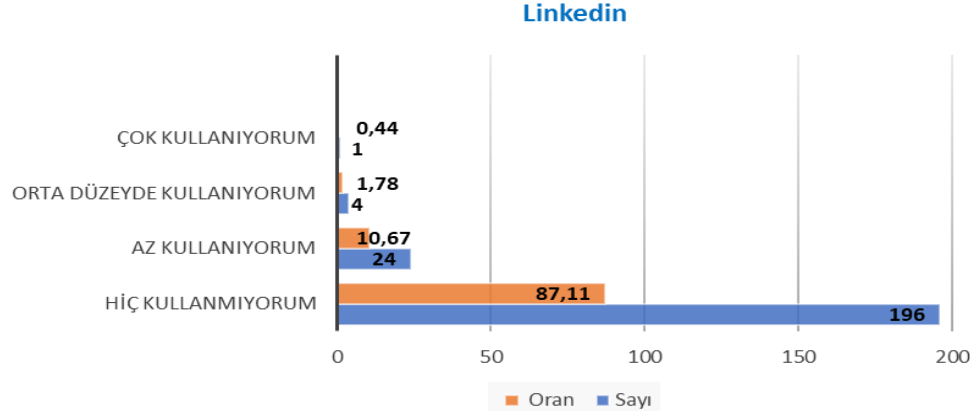

Resmin Betimlemesi 24: Katılımcıların Instagram'ı kullanma durumlarını gösterir grafik. Katılımcıların; %24,9'u hiç kullanmadığını, %33,7'si az kullandığını, %20,4'ü orta düzeyde kullandığını, %20,8'i çok kullandığını belirtmiştir.

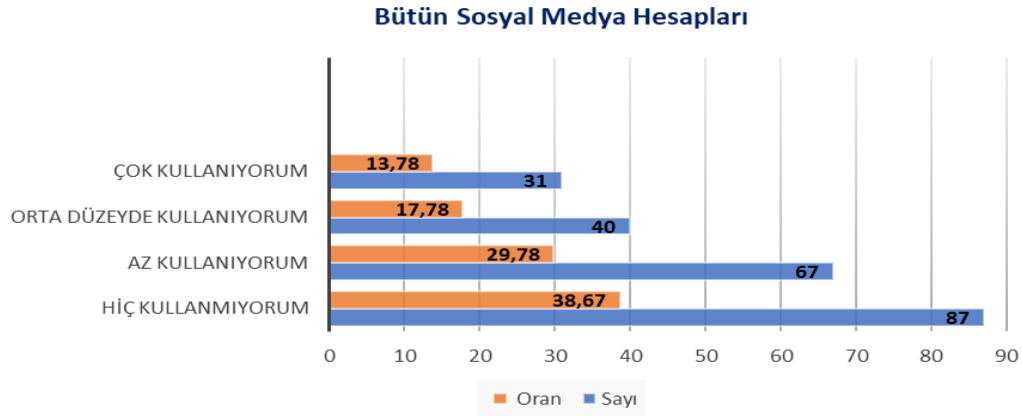

LinkedIn

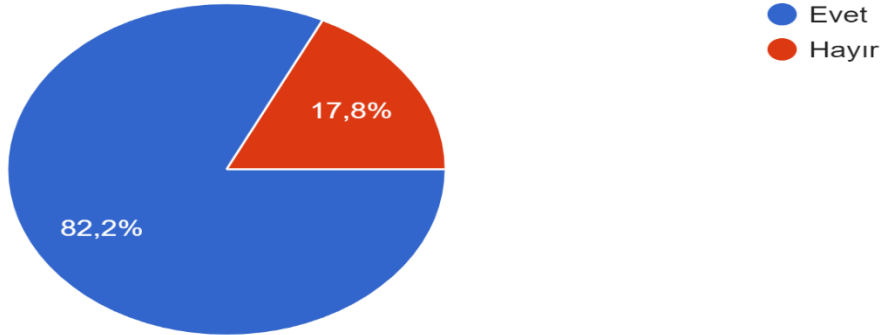
Resmin Betimlemesi 25: Katılımcıların LinkedIn'i kullanma durumlarını gösterir grafik. Katılımcıların; %87,1'i hiç kullanmadığını, %10,6'sı az kullandığını, %1,7'si orta düzeyde kullandığını, %0,4'ü çok kullandığını belirtmiştir.

Bütün Sosyal Medya Hesapları

Resmin Betimlemesi 26: Katılımcıların bütün sosyal medya hesaplarını kullanma durumlarını gösterir grafik. Katılımcıların; %38,6'sı hiç kullanmadığını, %29,7'si az kullandığını, %17,7'si orta düzeyde kullandığını, %13,7'si çok kullandığını belirtmiştir.

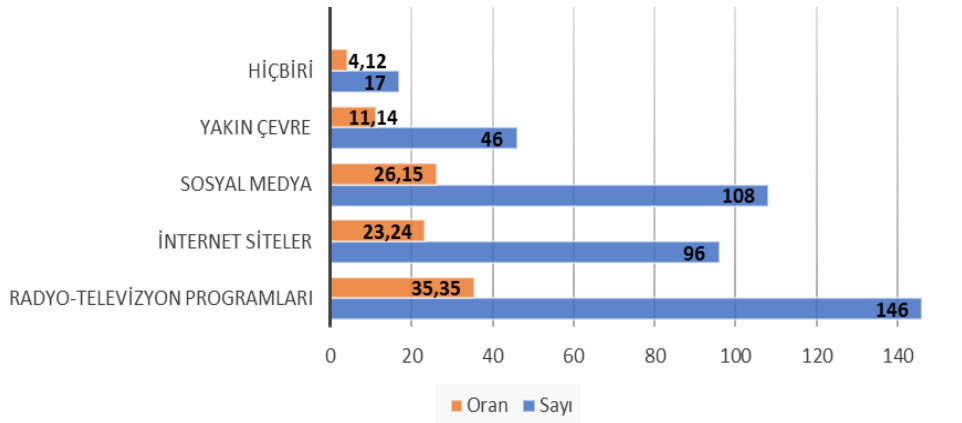
Pandemi Hakkında Bilgi Sahibi oldunuz mu?

Resmin Betimlemesi 27: Katılımcıların pandemi hakkında bilgisinin olup olmadığının grafik gösterimidir. Katılımcıların %82,2'si bilgisinin olduğunu, %17,8'i bilgisinin olmadığını belirtmiştir.

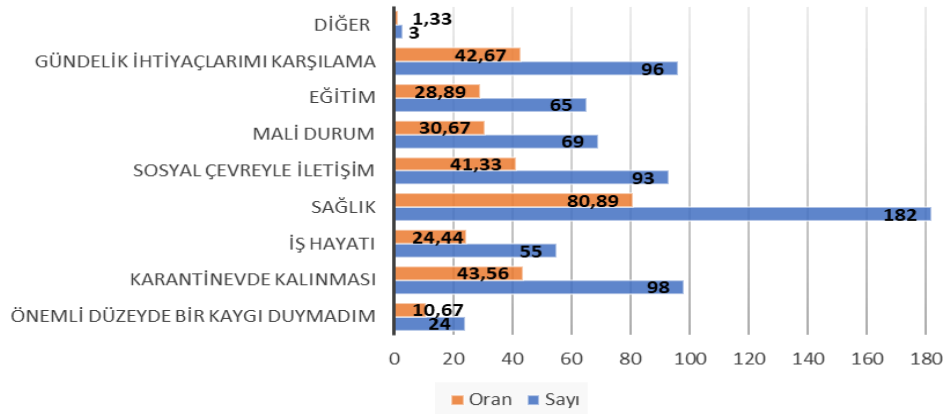

Pandemi hakkında bilgilendirme Kaynakları

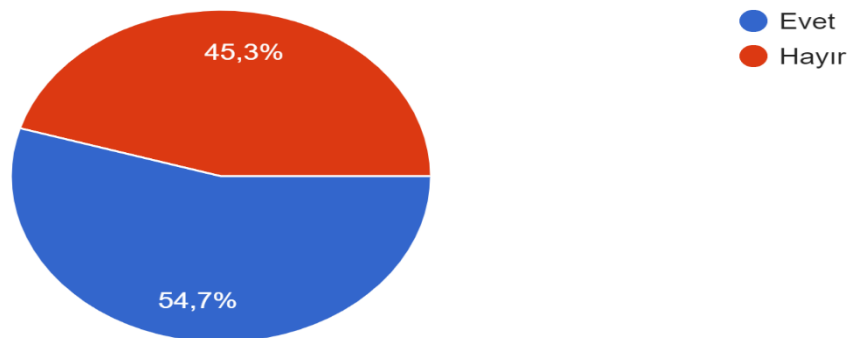
Resmin Betimlemesi 28: Pandemi hakkında hangi kaynaklardan bilgilendiklerini gösterir sütun grafiğidir. Katılımcıların; %35,3'ü Radyo-TV programlarından, %23,2'si internet sitelerinden, %26,1'i sosyal medyadan, %11,1'i yakın çevreden bilgi aldığını, %4,1'i ise bunların hiçbirinden cevabını vermiştir.

Pandemide Kaygı Duyulan Konular

Resmin Betimlemesi 29: Katılımcıların pandemi döneminde kaygılandıkları konuların grafik gösterimidir. Katılımcıların; %1,6'sı önemli düzeyde kaygı duymadığını, %43,5'i karantinaya alınmaktan, %24,4'ü iş hayatından, %80,8'i sağlık, %41,3'ü sosyal çevreyle iletişim, %30,6'sı mali durum, %28,8'i eğitim, %42,6'sı gündelik hayat, %1,3'ü ise diğer konularda kaygı duyduklarını belirtmişlerdir.

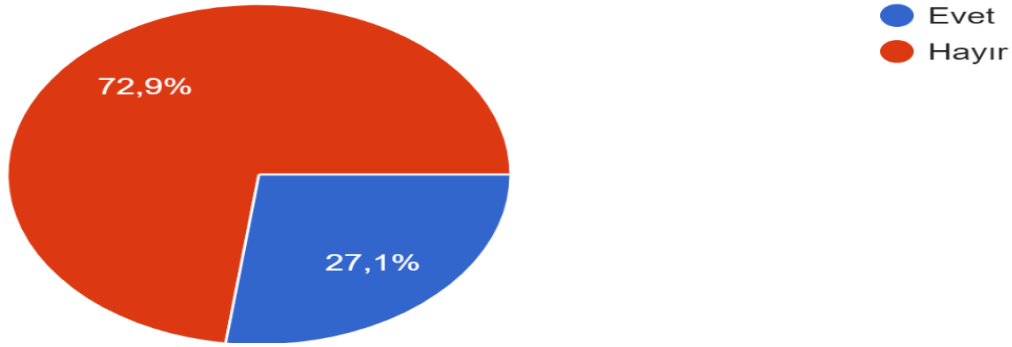
Sağlık Hizmetleri Konusunda Yeteri Kadar Bilgilendirildiniz mi?

Resmin Betimlemesi 30: Sağlık hizmetleri konusunda yeteri kadar bilgilendirildiniz mi sorusuna verilen cevapların grafik gösterimidir. Katılımcıların %54,7'si evet, %45,3'ü hayır cevabı vermişlerdir.

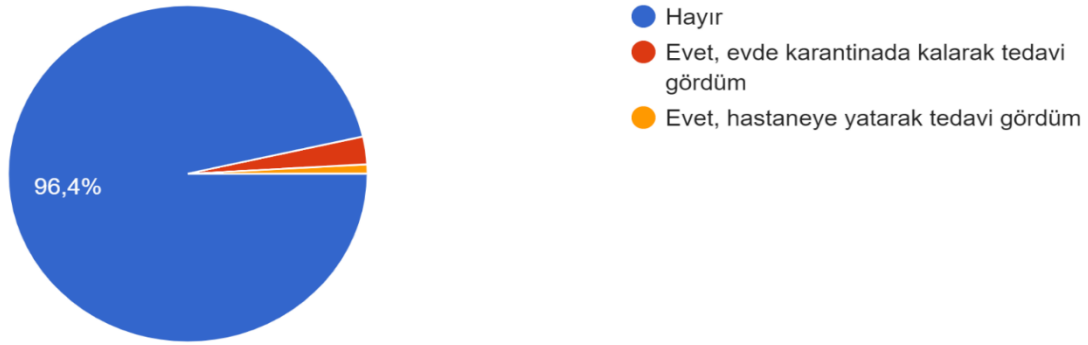

Corona Virüsüne Yakalandığınıza Dair Kuşkunuz Oldu mu?

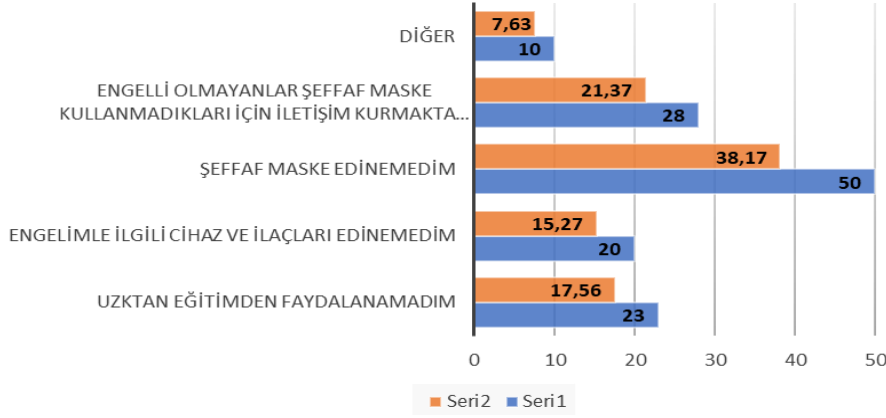
Resmin Betimlemesi 31: Katılımcıların Corona virüsüne yakalandığınıza dair kuşkulandınız mı Sorusuna verdikleri cevabın grafik gösterimidir. Katılımcıların %27,1'i evet, %72,9'u hayır cevabı vermişlerdir.

Corona Virüs Teşhisi Konuldu mu?

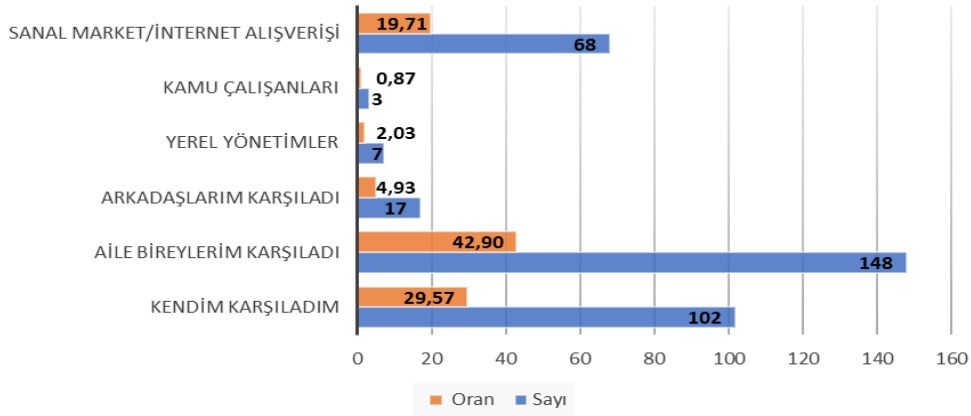
Resmin Betimlemesi 32: Corona virüs teşhisi kondu mu sorusuna verilen cevapların grafik gösterimidir. Katılımcıların %96,4'ü hayır, %2,6'sı evet, karantinada kalarak tedavi oldum, %0,9'u evet, hastanede yatarak tedavi oldum cevabını vermişlerdir.

İşitme-konuşma engelli Kadınların Yaşadıkları Sorunlar

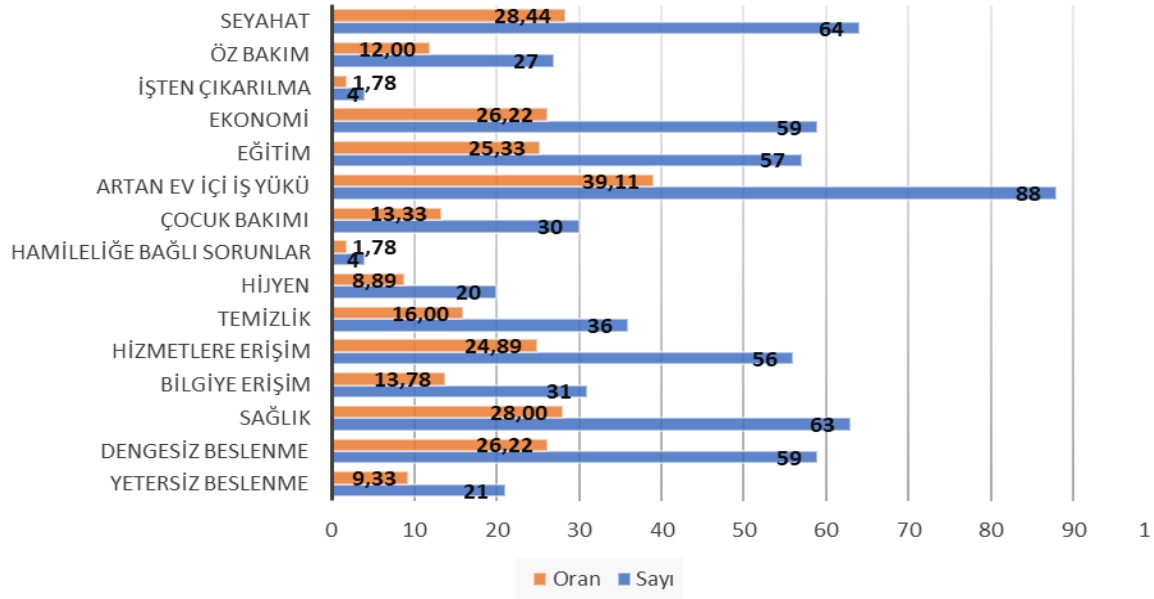
Resmin Betimlemesi 33: İşitme-konuşma engelli kadınların yaşadıkları sorunların grafik gösterimidir. Katılımcıların; %17,5'i uzaktan eğitimden faydalanamadığını, %15,2'si cihaz ve ilaç edinemedim, %38,1 şeffaf maske edinemedim, %21,3'ü engelli olmayanlar şeffaf maske kullanmadıkları için iletişim kuramadım, %7,6'sı diğer sorunlar şeklinde cevap vermiştir.

Alışveriş İhtiyaçları Nasıl Karşlandı?

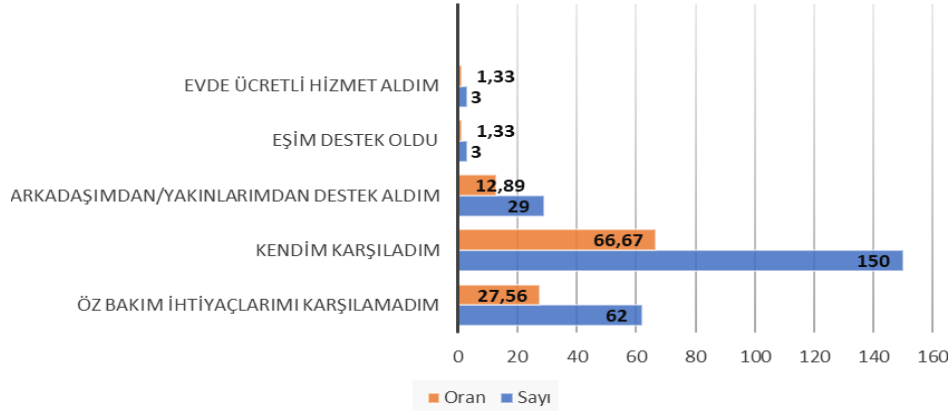
Resmin Betimlemesi 34: Katılımcıların alışveriş ihtiyaçlarını karşılama yollarının grafik gösterimidir. Katılımcıların; %29,5'i kendisi, %42,9'u aile bireyleri, %4,9'u arkadaşları, %2'si yerel yönetimler, %0,8'i kamu çalışanları, %19,7'si sanal market yoluyla alışveriş ihtiyacının karşılandığını belirtmiştir.

Pandemi Döneminde Yaşanan Sorunlar

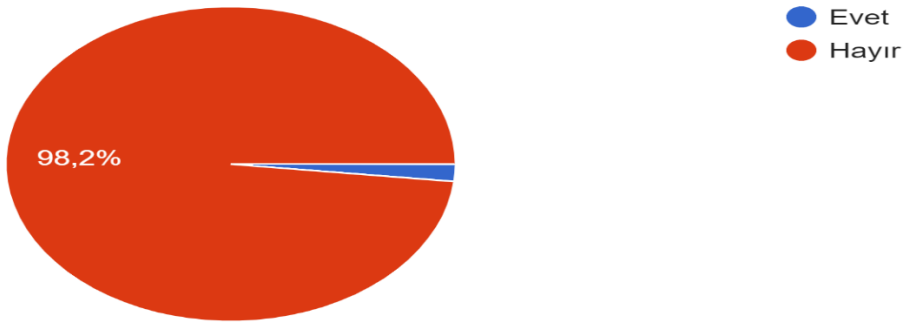
Resmin Betimlemesi 35: Pandemi döneminde yaşanan sorunlara katılımcıların verdiği cevapların sütun grafik gösterim şeklidir. Katılımcıların; %9,3'ü yetersiz beslenme, %26,2'si dengesiz beslenme, %28'i sağlık, %13,7'si bilgiye erişim, %27,8 hizmetlere erişim, %16'sı temizlik, %8,8'i hijyen, %1,7'si hamileliğe bağlı sorunlar, %13,3'ü çocuk bakımı, %39,1'i artan ev içi iş yükü, %25,3'ü eğitim, %26,2'si ekonomi, %1,7'si işten çıkarılma, %12'si öz bakım, %28,4'ü seyahat cevabını vermiştir.

Öz bakım İhtiyacını Karşılama Durumu

Resmin Betimlemesi 36:Öz bakımın nasıl karşılandığı sorusuna verilen cevapların sütun grafik gösterimidir. Katılımcıların; %27,5'i öz bakım ihtiyaçlarının karşılanmadığını, %66,6'sı kendisinin karşıladığını, %12,8'i arkadaş/yakını yardımı, %1,3'ü eş yardımı, %1,3'ü ücretli hizmet aldığı şeklinde cevap vermiştir.

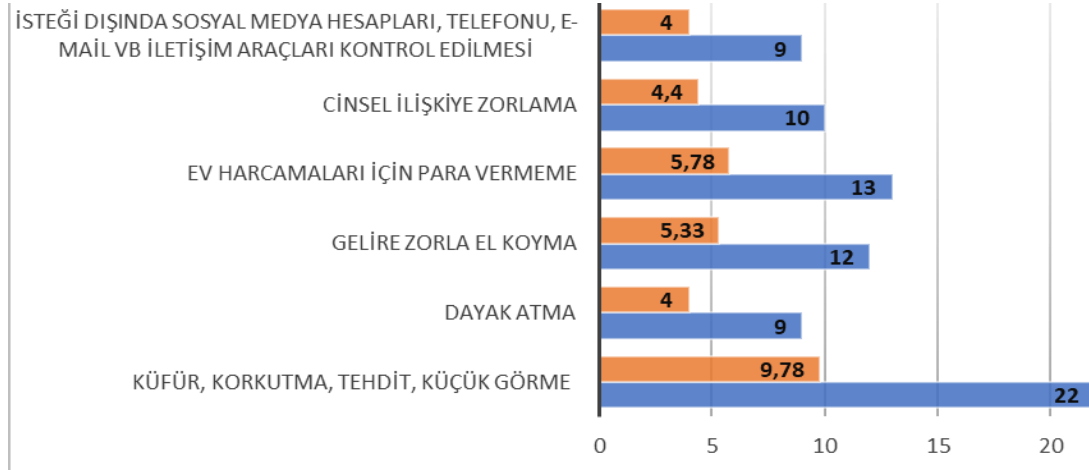
Pandemi Öncesinde Şiddete Maruz Kaldınız mı?

Resmin Betimlemesi 37:Katılımcıların pandemi öncesinde şiddet görüp görmediklerine dair cevaplarının grafik gösterimidir. Katılımcıların %98,2'si şiddet görmediğini, %1,8'i ise şiddet gördüğünü belirtmiştir.

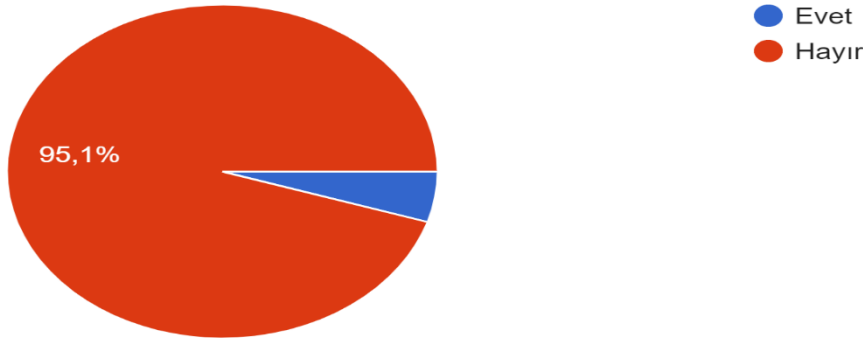

Pandemi Öncesinde Aşağıdaki Şiddet Türlerinden Birisine Maruz Kaldınız mı?

Resmin Betimlemesi 38: Katılımcıların pandemi öncesinde maruz kaldıkları şiddet türlerine verdikleri cevapların sütun grafik gösterimidir. Katılımcılar; %9,7'si küfür, korkutma, küçük görme, %4'ü dayak, %5,3'ü gelire zorla el koyma, %5,7'si ev harcamaları için para vermeme, %4,4'ü cinsel ilişkiye zorlama, %4'ü isteği dışında sosyal medya hesapları, telefon, e-mail vb iletişim araçlarının kontrol edilmesi cevaplarını vermiştir.

Pandemi Sürecinde Şiddete Maruz Kaldınız mı?

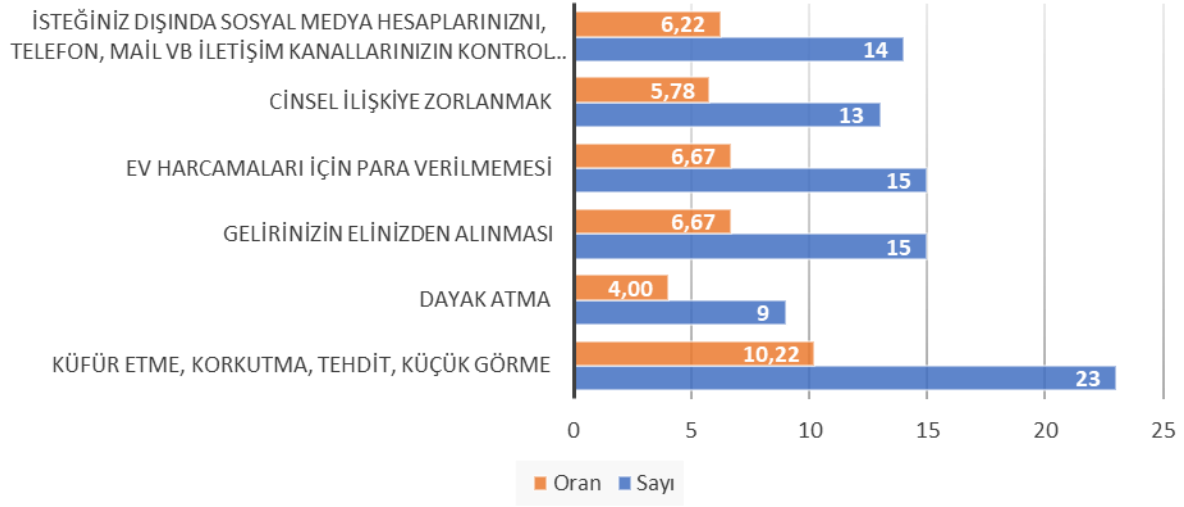

Resmin Betimlemesi 39: Katılımcıların pandemi sürecinde şiddete maruz kalıp kalmadıklarına dair cevapların grafik gösterimidir. Katılımcıların %95,1'i hayır, %4,9'u evet cevabı vermiştir.

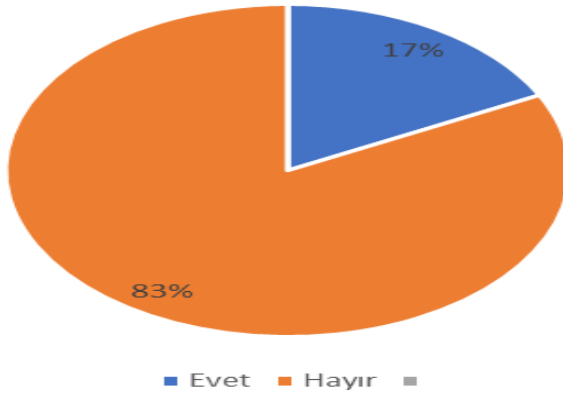

Pandemi Sürecinde Aşağıdaki Şiddet Türlerinden Birisine Maruz Kaldınız mı?

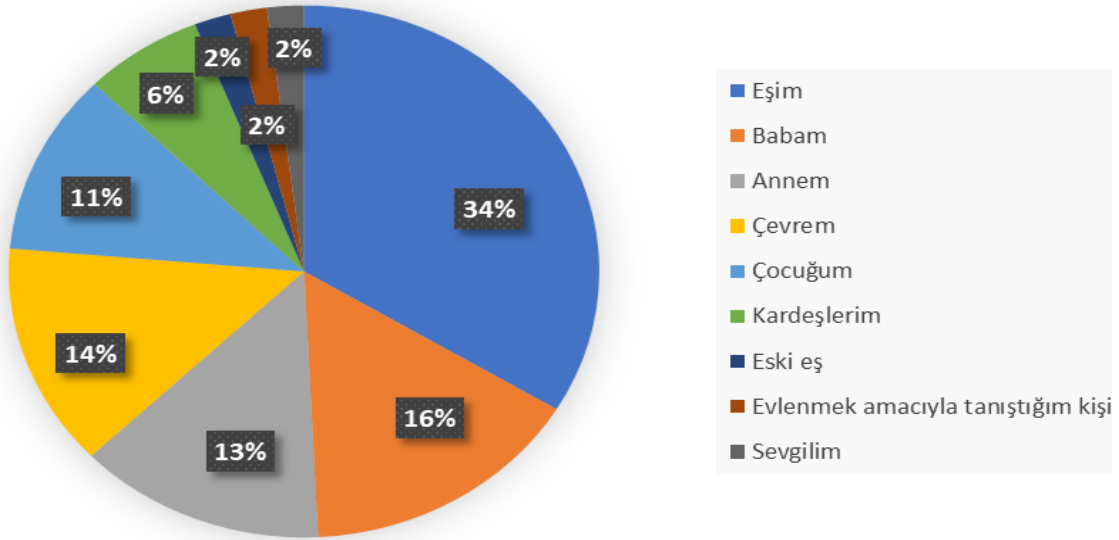
Resmin Betimlemesi 40: Katılımcıların pandemi sürecinde maruz kaldıkları şiddet türlerine verdikleri cevapların sütun grafik gösterimidir. Katılımcılar; %10,2'si küfür, korkutma, küçük görme, %4'ü dayak, %6,6'sı gelire zorla el koyma, %6,6'sı ev harcamaları için para vermeme, %5,7'si cinsel ilişkiye zorlama, %6,2'si isteği dışında sosyal medya hesapları, telefon, e-mail vb iletişim araçlarının kontrol edilmesi cevaplarını vermiştir.

Gördüğünüz Şiddet Pandemi Sürecinde Arttı mı?

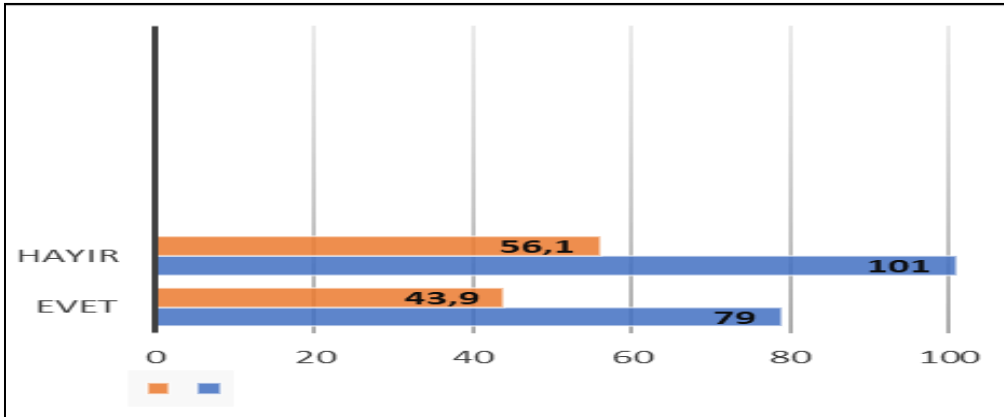
Resmin Betimlemesi 41: Katılımcıların maruz kaldıkları şiddetin pandemi sürecinde artıp artmadığına dair verdikleri cevapların grafik gösterimidir. Katılımcıların %17'si şiddetin pandemi sürecinde arttığını, %83'ü ise artmadığını belirtmiştir.

Şiddetin Kaynakları

Resmin Betimlemesi 42: Katılımcıların maruz kaldıkları şiddetin kaynağının oransal grafik gösterimidir. Katılımcıların %34'ü eşinin, %16'sı babasının, %13'ü annesinin, %14'ü çevresinin, %11'i çocuğunun, %6'sı kardeşinin, %2'si eski eşinin, %2'si evlenmek amacıyla tanıştığı kişinin, %2'si sevgilisinin şiddetine maruz kalmıştır.

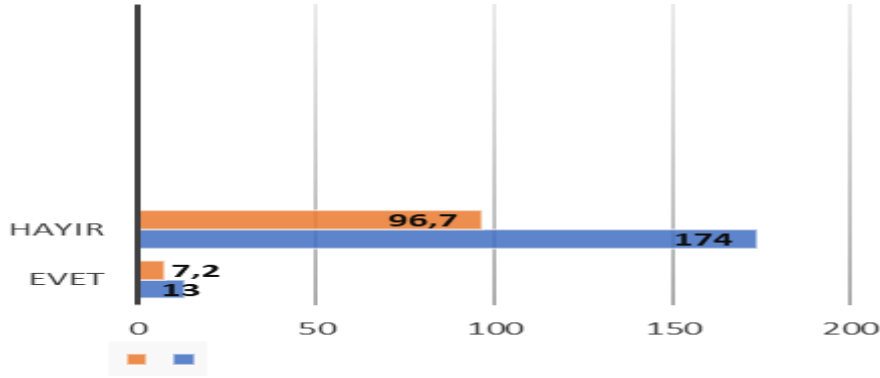
Psikolojik Desteğe İhtiyaç Duydunuz mu?

Resmin Betimlemesi 43: Katılımcıların psikolojik desteğe ihtiyaç duyup duymadıklarının sütun grafik gösterimidir. Katılımcıların %43,9'u psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğunu, %56,1'i ise ihtiyaç duymadığını belirtmiştir.

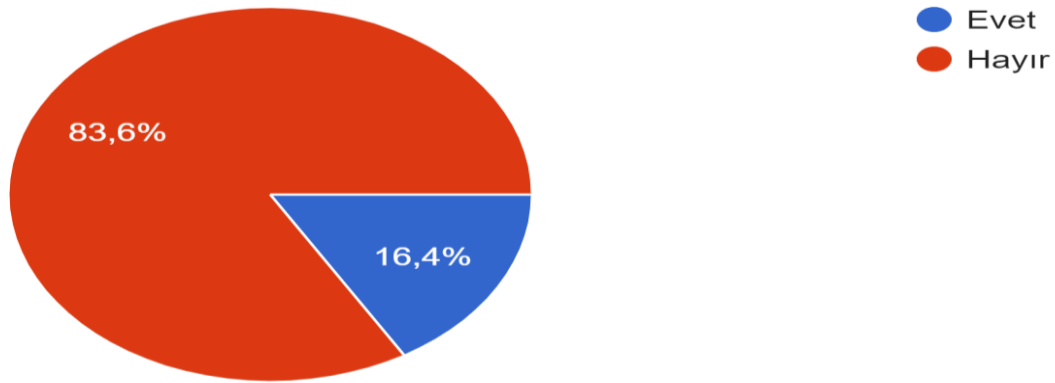

Psikolojik Destek Alabildiniz mi?

Resmin Betimlemesi 44: Katılımcıların psikolojik destek alıp alamadıklarının sütun grafik gösterimidir. Psikolojik desteğe ihtiyaç duyan katılımcıların %7,2'si psikolojik destek alabildiklerini, %96,7'si ise alamadıklarını belirtmiştir.

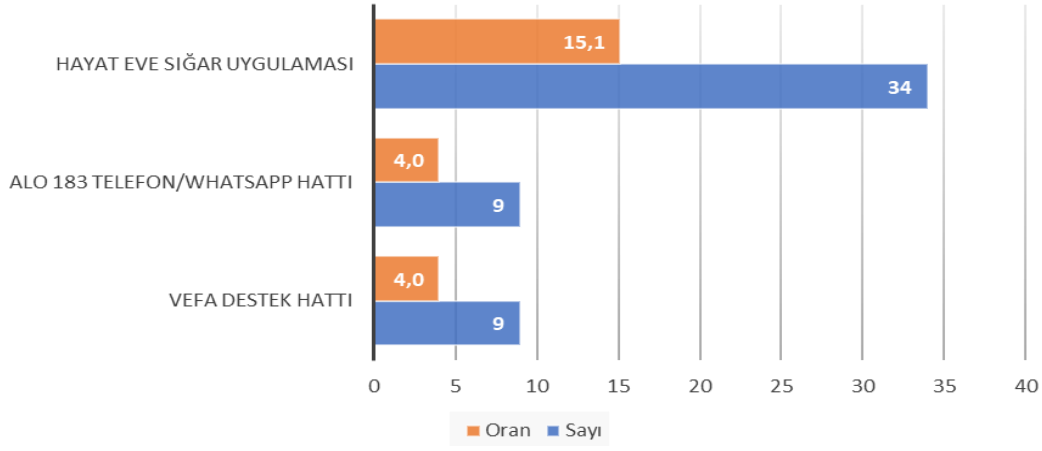
Kamu Kurumlarının Oluşturduğu Destek Hatlarını Kullanma Durumu

Resmin Betimlemesi 45: Destek hatlarını kullanma durumunun grafik gösterimidir. Katılımcıların %16,4'ü destek hatlarını kullanmış, %83,6'sı ise kullanmamıştır.

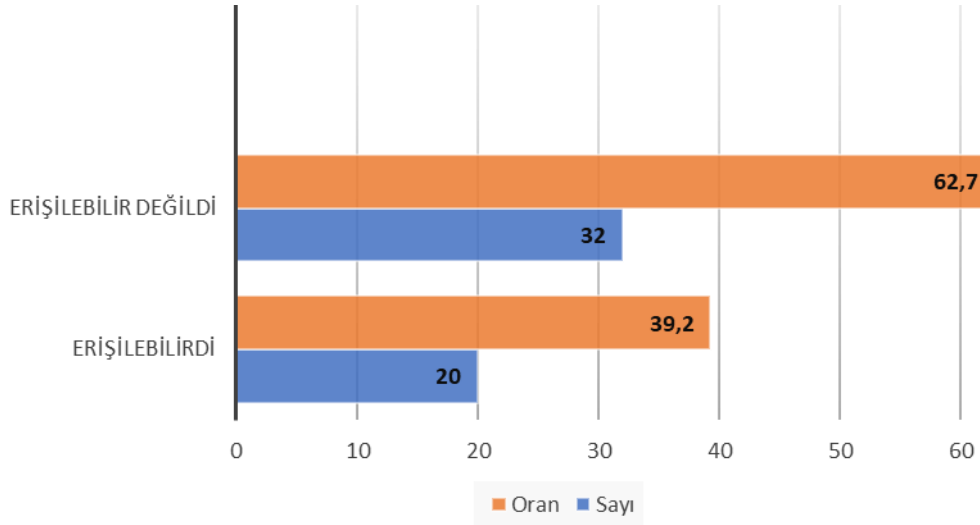

Destek Hatlarının Kullanım Dağılımı

Resmin Betimlemesi 46: Katılımcıların farklı destek hatlarını kullanma oranlarının sütun grafik gösterimidir. Katılımcıların %4'ü Vefa destek hattını, %4'ü Alo 183 telefon/whatsapp hattını, %15,1'i ise Hayat eve siğar uygulamasını kullanmışlardır.

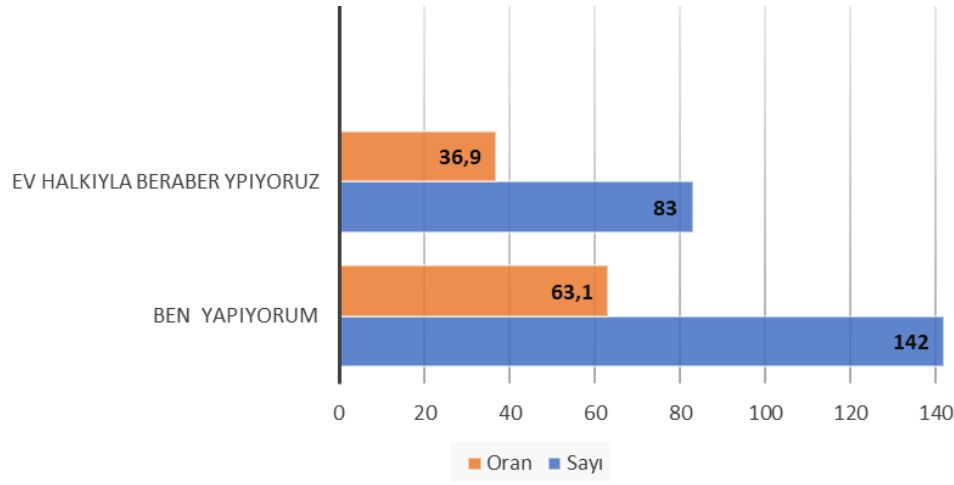
Destek Hatlarının Erişilebilirliği

Resmin Betimlemesi 47: Destek hatlarının erişilebilirlik durumuna dair cevapların sütun grafik gösterimidir. Katılımcıların %39,2'si destek hatlarının erişilebilir olduğunu, %62,7'si ise erişilebilir olmadığını belirtmiştir.

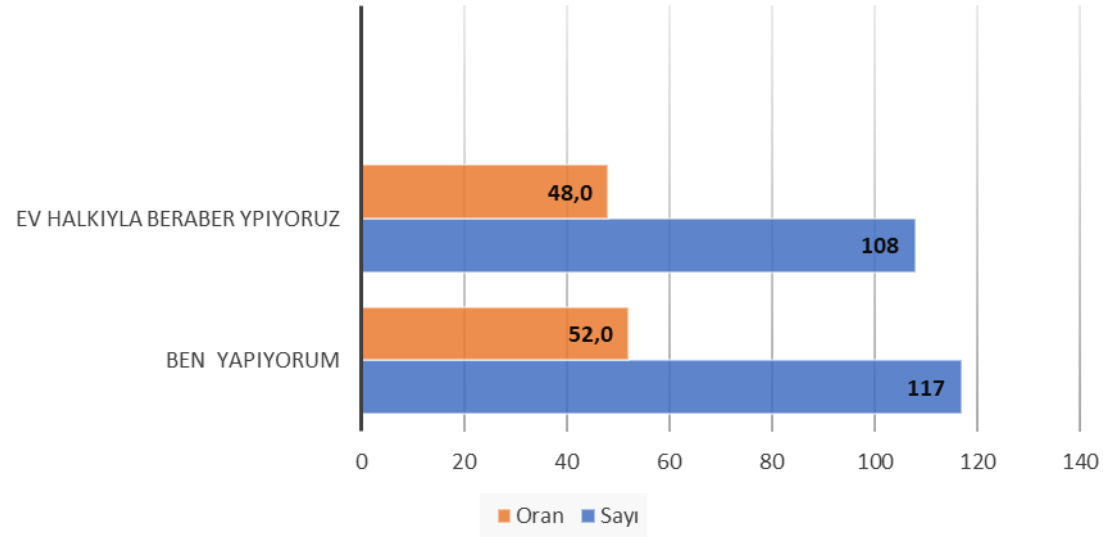

Pandemi Sürecinde Evde Yemekleri Kim Yapıyor

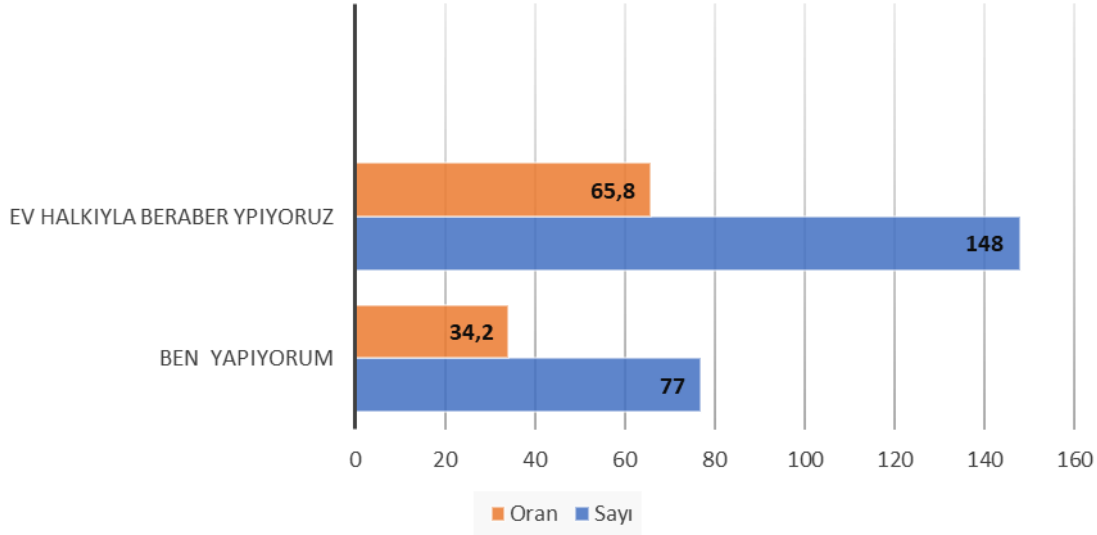
Resmin Betimlemesi 48: Pandemi sürecinde evde yemekleri kim yapıyor sorusuna verilen cevapların sütun grafik gösterimidir. Katılımcıların %61,1'i kendisinin yaptığını, %36,9'u ise ev halkıyla beraber yaptığını belirtmiştir.

Pandemi Sürecinde Evde Temizliği Kim Yapıyor?

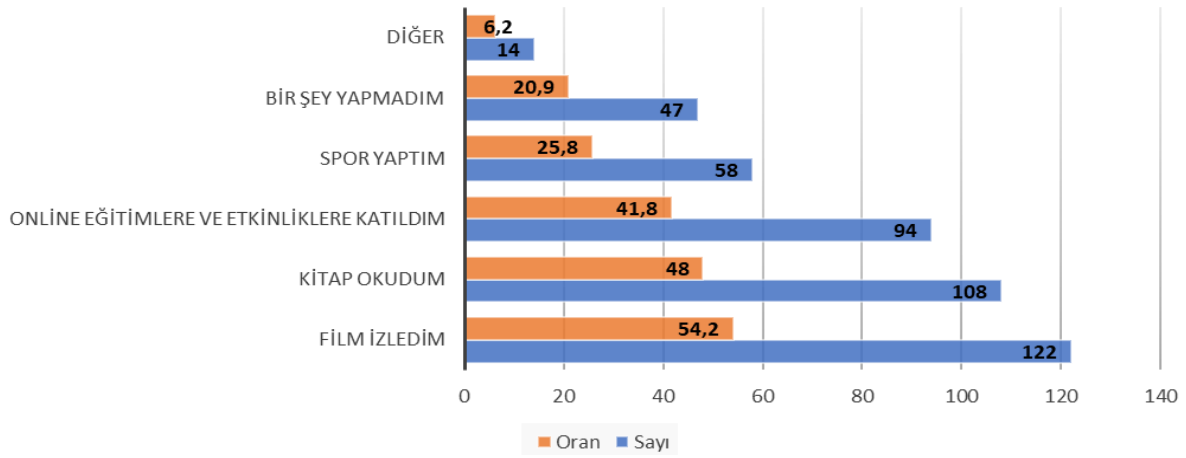
Resmin Betimlemesi 49: Pandemi sürecinde evde temizliği kim yapıyor sorusuna verilen cevapların sütun grafik gösterimidir. Katılımcıların %52'si kendisinin yaptığını, %48'i ise ev halkıyla beraber yaptığını belirtmiştir.

Pandemi Sürecinde Alışverişi Kim Yapıyor

Resmin Betimlemesi 50: Pandemi sürecinde alışverişi kim yapıyor sorusuna verilen cevapların sütun grafik gösterimidir. Katılımcıların %34,2'si kendisinin yaptığını, %65,8'i ise ev halkıyla beraber yaptığını belirtmiştir.

Pandemi Sürecinde Evdeki Uğraşlar

Resmin Betimlemesi 51: Katılımcıların pandemi sürecinde evde yaptıkları aktivitelerin sütun grafik gösterimidir. Katılımcıların; %54,2'si film izleme, %48'i kitap okuma, %25,8'i online eğitim ve etkinliklere katılma, %25,8'i spor yapma aktiviteleri yapmış, %20,9'u bir şey yapmadığını, %6,2'si ise bunların dışında şeyler yaptığını belirtmiştir.

COVID-19 PANDEMİSİNDE ENGELLİ KADINLARIN HAK İHLALLERİ

Ankara 2020

Türkiye Körler Federasyonu

Adres : GMK Bulvarı 32/6 Demirtepe/Çankaya/Ankara

Tel : 0312 231 8243

Fax : 0312 231 8246

e-posta: bilgi@korlerfederasyonu.org.tr

Web : <http://www.korlerfederasyonu.org.tr>